

GÂNDIREA

PUTEREA CUVANTULUI LUI ISUS

DE

MIHAIL DRAGOMIRESCU

În ultimul timp, — și după strălucita carte a lui *Renan* — „*La vie de Jésus*“ — au început să aibă succes unele întreprinderi literare care au de scop înjosirea figurii lui Isus.

Cel ce scrie aceste rânduri nu e un credincios, necum un evlavios. Dar e un gând obiectiv, care și-a însușit substanța Evangheliilor și care își dă seama că *Isus*, chiar omenesc, așa cum îl interpretează unii scriitori, este așa de sus față de oameni, este așa de înălțat față de ceea ce omenirea a produs mai însemnat, că atributul de divin ce-i dă creștinismul nu este nici exagerat nici înșelător. Pentru a vedea mărimea lui Isus, n'avem decât să comparăm cuvântul lui mai întâi cu al lui Moise, apoi cu al profeților, apoi cu al filosofilor și poezilor și în fine cu al celor mai mari potentăți, stăpânitori și generali ai lumii. Numai notând enorma diferență dintre cuvântul acestora și cuvântul lui, începem să avem o *abureală* ce însemnează divinitatea celui care le-a rostit.

Pe Isus îl cunoaștem din Evangheliile. Orice origine ar avea aceste scrieri, ele sunt unice nu numai în literatura de acest gen, dar în orișice fel de literatură. Cuvintele din Evangheliile sunt săpate ca în bronz și se sapă în sufletele oamenilor cu trăsături nemuritoare. Cuvintele Evangheliilor sunt *fapte*, pentru că ele, pătrunzând în sutele de milioane de suflete, ale generațiilor care s'au perindat dela *Isus* până astăzi, au devenit îndreptarul tuturor și le-au făcut să lucreze altfel de cum lucrau mai înainte. Cuvintele lui *Moise* sunt simple prescripțiuni care, deși considerate că vin dela Dumnezeu, sunt totuși de natură umană. *Moise* nu e decât un om. Cele mai multe din poruncile lui sunt exterioare sufletului. „Să nu ucizi“, „să iubești pe tatăl tău și pe mama ta“, „să nu furi“, să iubești pe Domnul Dumnezeuul tău“ sunt porunci date din afară, ca orișice poruncă, ce vrea să constrângă voința altuia să facă anume fapte. Ele sunt porunci cu sancțiune. Cine nu le face e pedepsit. E pedepsit sacrilegul, sunt pedepsiți: insultătorul de părinți, hoții, omorătorii, — căci, dacă n'ar fi pedepsiți, n'ar mai putea exista comunitatea. Dar când Isus a pus pecetea spiritului lui pe cuvintele extraordinare: „dacă cineva te lovește pe obrazul drept, întoarce și pe cel stâng“, aceste cuvinte în absolută contradicție cu firea omenească, se întipăresc în suflet cu propria lor putere și nimeni nu mai e în stare să le ștergă de acolo. Poți foarte bine să nu le urmezi: nimeni nu te pedepsește; dar se pedepsește propriul tău suflet oridecâteori i-se pare că le-a călcat. Tăria acestor cuvinte n'are nimic omenesc, fiindcă, cum am spus, ele contrazic însăși natura omului. Atunci de unde le vine tăria? Dacă firea mea le contrazice, de ce le accept? De ce mă pedepsesc eu pe mine însumi, când nu le pot urma? Nicio forță ex-

terioară nu mă obligă la un lucru nefiresc; de ce cu toate acestea, sutele și miile de milioane de oameni s'au obligat la aceasta și nu s'au revoltat? Ce ne face să primim cu căldură și recunoștință adevărul lor absurd?

De aci rezultă că cuvintele lui Isus, transmise, oricum ar fi fost, sunt de altă natură decât prescripțiile legii iudaice. *Moise* rămâne un mare om de stat — dacă vrei cel mai mare; prescripțiile lui sunt legi, dar legi omenești, legi exterioare sufletului, legi care nu vin din adâncurile de dincolo de conștiința lui. Cuvintele Evangheliei, care involvă fapta, străbat din tărâmurile altele decât conștiința omenească. Ele țâșnesc întrinsa ca ceva superior și străin de ea și în același timp stăpân pe ea.

Asemenea cuvinte nu se iscodesc. Asemenea cuvinte, până au fost fixate prin scris, au fost primite dela acel care le-a grăit, cu înțelesuri dincolo de preocupările lumesti. Ele au fost păstrate aidoma, pentru că aveau rădăcini așa de streine de conștiința obișnuită a omenirii, că nu puteau fi înlocuite cu altele. Ele constituie o literatură unde se împreună într'o unitate superioară ideologia cu poezia și amândouă cu farmecul literar. Ele sunt un unicum în gândirea și deasupra gândirii omenești. A căuta să le înjosești comparându-le cu preceptele lui *Moise* sau arătându-le ca fiind falsificări alcătuite de unii și alții, este a ignora fundamental caracterul lor.

Ca să ne întărim convingerea, n'avem decât să le comparăm cu una din capodoperele ideologice ale literaturii, cu „*Fedon*“ al lui *Platon*, cu atât mai mult cu cât în această scriere se intrupează o idee scumpă creștinismului: nemurirea sufletului. „*Fedon*“ este admirabil scris. Dulceața atică a stilului, liniștea divină a convorbirii, convingerea adâncă a lui *Socrate*, care, susținându-și ideia, și-o dovedește bând cu seninătate otrava care-l va ucide, sunt tot atâtea calități care răpesc sufletul făcându-ne să-i simțim viața și astăzi. Cu toate acestea puterea care emană din această capodoperă este așa de slabă față de cuvântul Evangheliei. „*Fericiți cei săraci cu duhul că a acelora este împărăția lui Dumnezeu*“ sunt cuvinte, față de care dulceața stilului atic, seninătatea dumnezeiască a lui *Socrate*, convingerea lui adâncă nu însemnează nimic. Isus prin aceste cuvinte a dat drumul unei fapte ce se va săvârși în veacul veacurilor. Câți știu pe „*Fedon*“? Cine este *Platon*? Pe cine a sedus această scriere și acest filosof? Pe alți filosofi, pe alți gânditori. În adâncul conștiințelor n'a pătruns și nu va pătrunde niciodată. Dar împărăția cerurilor dată celor săraci cu duhul, această învățătură, care osândește învățătura, această îndrumare, care desprețuește tot ce e mai dumnezeesc în noi, — mintea, deșteptăciunea, pătrunderea, — această absurditate devenită o realitate prin graiul lui Isus, o înțelegem, o primim, o venerăm cu toții, mari și mici, învățați și neînvățați. De unde această putere, care lasă cuvântul lui *Platon* în rafturile întunecoase ale bibliotecilor, iară pe ea o poartă strălucitoare deasupra veacurilor, hrană de toate zilele a miliarde de suflete? De unde această esență superioară, de parcă n'ar fi eșit din cuget de om, de parcă n'ar fi picurat din condeiu de scriitor? *Isus* a vorbit numai și cuvântul lui se aude și azi pe întinsul nemărginit al pământului. Toți ceilalți au scris și vorba lor rămâne mută, până ce n'o descifrează învățații. Cuvântul lui *Isus* nu e din această lume și de aceea o stăpânește.

Dar să comparăm cuvintele lui *Isus* cu ale profeților. Vom găsi aceeași deosebire de prăpastie. Profeții au fost oameni inspirați și cu darul etic și poetic în același timp. Ei au plâns vitregia vremilor ce bântuiau poporul lui *Israel*, au văzut cea mai de seamă pricină a acestor vremuri în păcatele acestui popor și i-au vestit speranța de mâine cu condiția curățirii de păcate. Oricât de biciuitoare e vorba lor, oricât de fulgerător le e cuvântul, ei vorbesc omenește, dintre oameni și pentru oameni. Câți cunosc cuvintele profeților? Câți se mai înspăimântă de ele? Doar teologi iscusii le cercetează pentru ca

să le pună în concordanță cu fapte de esență superioară. Înțelesul lor doar ne uimește prin potrivirea lor; dar ele rămân cuvinte pământești, ce vor să sboare dumnezeiește și mai mult nimic.

Cuvântul Evangheliilor a fost vorbit, n'a fost cules îndată de pe buzele lui *Isus*, n'a fost fixat îndată prin scris. El a sburat din gură în gură, neschimbat și intangibil, până ce unii din pescarii simpli de pe țărmii Genezaretului să-l pună în sfârșit în litera scrisă. Puterea lui a fost așa de mare și de curată, că nu s'a contaminat câtuși de puțin de inferioritatea buzelor care l-au transmis. Un asemenea cuvânt nu putea fi omenesc.

Să luăm acum pe cel mai de seamă creator de viață estetică, pe cel mai mare cugetător din literatura universală, pe *Shakespeare* și să comparăm cuvintele lui profunde — nenumăratele lui cuvinte profunde — cu vorba lui *Isus*. Indată ne dăm seama că cuvintele lui *Shakespeare* pornesc dela el și se încrustează în stările sufletești ale unui personaj, ca și când ar fi vârite într'o fiolă. Ele sunt țintuite ca să facă un serviciu mare într'un anume loc, într'un anume timp, pentru anume înlănțuire cauzală. De le scoți din rostul lor, ele nu mai însemnează mare lucru. Ele n'au putere propulsivă, nu pătrund în sufletul nostru, nu au nicio priză asupra purtării omenești. Cuvântul lui *Isus* pornește dela el și se respiră în largul lumii: nimic nu scapă de atingerea lui. Cu cât drumul, pe care-l parcurge este mai mare, cu atât cuvântul pătrunde mai adânc în sufletele oamenilor. Vedeți ce cale a făcut, în toate direcțiile, pe linia timpului și-a generațiilor, și măsurați puterea lui, limpezimea lui, fiorul ce ni-l pune în suflet. El vine din adâncuri nepătrunse și răsbate în spații nemărginite.

Cuvântul lui *Shakespeare* e încântare, e fantazie, e frumusețe, dar o încântare îngrădită, o fantazie mărginită, o frumusețe locală. De aceea el nu-și face efectul decât atunci când îl auzi în rosturile lui. Atunci el te poate pătrunde, te poate înfiora, dar nu-ți rămâne întipărit în suflet. Odată cu lectura, odată cu reprezentarea, cuvântul măestru își face efectul; dar după lectură, după reprezentare sboară din cugetul nostru. În suflet ne rămân imaginile personajilor, imaginile situațiilor, imaginile înlănțuirii acțiunii; dar toate rămân mute în sufletul nostru: toate rămân acolo fără cuvânt. Cuvântul lui *Isus* e o încântare, dar e și o faptă; este o fantazie, dar și o realitate; e o frumusețe, dar o frumusețe răspândită în nemărginirea hotarelor lumii. Incântarea lui e a tuturor; fantazia lui e și a noastră; frumusețea lui e universală. El își face efectul oricând și totdeauna, pentru că de-l auzi odată nu-l mai uiți. Imaginile ce deșteaptă în suflet nu sunt legate de un personaj, de o situație, de o acțiune; ele sunt legate de ființa noastră și de ființa tuturor. Ele rămân în suflet cuvânt și faptă în același timp.

Dacă cuvintele shakespaereane au izbucnit în conștiința marelui poet din genialitatea creatoare, care e un fel de țesătoare a naturii trecând prin sufletul omenesc, cuvântul lui *Isus* eșit, simplu și natural, din adâncuri de dincolo de această genialitate, din adâncurile unde se torc firele însăși ale existenței universale, unde întreaga natură și întregul suflet formează una, fără să mai treacă prin conștiința umană. Cuvântul lui *Isus* e suprauman.

Dar *Moise* a fost un legiuitor, profeții niște sărmani vizionari, *Platon* un filosof, *Shakespeare* un poet. *Isus* a fost însă o personalitate activă, cuvântul lui cu cuvintele marilor personalități active trebuie să-l comparăm. Dar nici n'am început bine să căutăm termenii de comparație, că îndată vedem micșorimea lor. Cuvântul lui *Cezar*, cuvântul *Cezarului* modern, *Napoleon*, apar tot atât de neînsemnate, ba parcă și mai neînsemnate decât ale lui *Platon* și *Shakespeare*. „*Alea jacta est!*” „*Din vârful acestor piramide vă privesc patruzeci de secole*” n'au decât însemnătatea locală, legată de interesele acestor potențați și mari războinici. Ce au a face aceste cuvinte mărețe, care au murit de atunci,

cu simplitatea cuvântului lui Isus, care trăește azi și va trăi mereu. „Fericiți veți fi când veți pătimi pentru mine“. A simți fericirea în patimă e ceva irațional: nimeni nu-și poate închipui că-și poate găsi fericirea în durerile năprasnice. Și cu toate acestea cu sufletul întreg, cu ceva care filtrează de dincolo de acest suflet și de care nu ne dăm seama, noi vedem, simțim, pătrundem aceste cuvinte și nu ne revoltăm câtuși de puțin căci ele au căzut de pe buzele unui sărman care umbla desculț prin pustiul Galileii sau pe țărmii pietroși ai lacului Genezaret. De ce nu ne revoltăm de îndrăzneala acestei persoane fără nicio distincție socială, fără niciun rang în scara oficialităților? De ce nu râdem de ele? De ce le sfințim și le încălzim în sufletul nostru ca ceva unic și nedespărțit de ființa ființei noastre? Vezi că, fără să vrem, simțim în ele, ceea ce n'am simțit în niciunul din celelalte cuvinte omenești. Simțim Dumnezeu.

De unde această putere, care întrece înțelegerea omenească, deși sufletul simplu o primește și nu o judecă? Cine este Isus, dela care pornește? De unde au năvălit atâtea forțe, care s'au sălășluit în cugetul lui și de-acolo au eșit să biruiască pământul și veacurile?

Studiind cu deamănuntul Biblia și Evangheliile, vedem că această forță provine din trei izvoare. Un izvor e *pământesc* și pipăit. Al doilea izvor este *spiritual* și abstract. Al treilea și cel mai important e *supraspiritual*, concret și abstract în același timp și mai presus de celelalte două.

În Evanghelia lui *Mateiu* se enumeră șirul moșilor și strămoșilor, ce se nasc unii dintr'alții de la *Abraham* la *David* și dela *David* până la *Iosif*, recunoscut ca tată al lui *Isus*, deși fără să se fi atins de *Fecioara Maria*. Oricât de contestabilă ar fi această enumerare, cu atât mai mult cu cât nu se potrivește cu a lui *Luca*, — este incontestabil că ea arată partea pământească, omenească, corporală a lui *Isus*. Flacăra veșnică, pentru că lucreze asupra oamenilor, a trebuit să se întrupeze într'o figură omenească. Este izvorul pământesc al cuvântului lui *Isus*, rădăcinile lui omenești.

În Biblie întâlnim cea mai originală segregare de puteri spirituale în viața unui popor, care deatunci parcă și-a risipit-o și și-a pierdut o, în orice caz a rămas legată numai de pământ. Această segregare, această separare a puterilor spirituale de cele trupești, s'a încheșat în sânul poporului lui *Israel* în șirul profeților, începând cu *David* și *Solomon* și sfârșind cu *Zaharia* și *Ioan Botezătorul* și s'a concentrat într'un ritm vizibil, care trebuia să ducă la o eflorescență extraordinară. Acest ritm își găsește o culminație în *Ilie*, o altă în *Isaia*, *Erechia*, *Ezechiel* și *Daniel*, iar a treia în *Ioan Botezătorul*. Ea ajunge dincolo de marginile îngăduite de pământ, la culminația cerească a lui *Isus*.

Această segregare de puteri spirituale constituie al doilea izvor al puterii din cuvântul lui *Isus*. Este spiritualitatea care înfloarește în multe din cuvintele lui.

Dar deasupra corporalității și spiritualității, se înalță în cuvintele lui *Isus*, uriașă și incomensurabilă, o altă putere, — puterea supraspiritualității lui. Această extraordinară putere, care se întâlnește cu deosebire în cuvintele ce contrazic firea omenească, pentru că s'o subjugă și s'o apere, își are originea dincolo de misticismul, pe care-l pipăim în genialitatea creatoare a oamenilor mari ai omenirii. Între această supraspiritualitate și genialitatea creatoare a unui *Moise*, *Platon*, *Shakespeare*, *Cezar* sau *Napoleon*, este o prăpastie.

Puterile corporale ale lui *Isus* — nervozitatea lui — trebuie să fi fost mari. Mai mare a fost spiritualitatea lui; iar supraspiritualitatea lui a fost covârșitoare.

Ca să pipăim cât pot fi de mari aceste puteri, n'avem decât să ne gândim la atâ-

tea puteri extraordinare pe lângă care trecem fără să ne mirăm. Raza de lumină, atât de plăpândă, străbate trei sute de mii de kilometri pe secundă, adică înconjură de opt ori pământul. O rază a unei stele, plecată din centrul iradiant acum trei mii de ani, ajunge astăzi deabia la ochiul nostru fără să se stingă. În sămânța unui codru sunt înghemuite trunchiul, ramurile și frunzele cu toate cercurile concentrice, an de an în trunchiu, cu toate rândurile de frunze ce au să cadă și au să fie înlocuite cu altele. Și toată varietatea mișcărilor unui animal sau om în viața lui atât de isbită de vicisitudini se află strânsă într'o celulă. Iată minunea fizică.

Puterea spirituală e și mai mare. Un doctor vindecă cu porunca sugestivă bubele de pe mâinile unei tete. Un cuvânt, care aduce o veste rea, trânteste pe un om la pământ. O poruncă pune în mișcare popoare și milioane de indivizi caută să-și potrivească pasul cu înțelesul ei și-și ies din făgașul obișnuit al vieții.

Dar oricât de mari ar fi aceste puteri corporale și spirituale, sunt un nimic față de efectele cuvântului lui *Isus*. Drumul faptelor provocate de dânsul nu se poate urmări, pe linia timpului și în sfera spațiului. Faptele ce se înșiră dealungul lui nu se pot înnumăra. Cu toate loviturile ce primește, creștinismul este o forță ce trăește în fiecare clipă în atâtea colțuri ale pământului. Dănuirea lui în viitor nici nu ne-o putem închipui decât ca veșnică. El a însuflețit și însuflețește sute de mii de martiri, cari au mers la moarte pentru cuvântul lui *Isus*. El a inspirat și inspiră mii de artiști, cari au ridicat atâtea catedrale, au zugrăvit atâtea milioane de icoane și au sculptat atâtea mii de statui. Fiecare colț de piatră, fiecare lovitură de daltă, fiecare trăsătură de penel a fost și este însoțită de ecoul cuvântului lui *Isus*. Și cei cari au mers și merg la moarte, pentru a câștiga viața veșnică; și cei cari, prin munca lor artistică, țintesc la nemurirea pământească, de acel cuvânt au fost puși în mișcare. Este o putere înrânsul, pe care nu ne-o putem explica nici prin corporalitatea nici prin spiritualitatea lui *Isus*. Cu cuvântul său, *Isus* a mișcat și a transformat lumea fizică, rupând nexul cauzal al lucrurilor. Minunile lui ne dau dovada că cu forța ce emană din cuvânt, fie poruncă, fie rugăciune, materia își schimbă înfățișarea, consistența, dănuirea naturală. Apele îl poartă pe valurile ei, smochinul se usucă, mâinile uscate și încheiate prind viață, ochii închiși pentru vecie se deschid, funcțiile vitale, moarte, se deșteaptă din nou.

Această putere, pe care noi o numim supraspiritualitate este cu mult mai mare decât aceea a vieții fizice și sufletești a omului. E mult mai mare decât aceea pe care o întâlnim, o pipăim și o acceptăm în genialitatea creatoare ce se relevă în capodoperele artistice și literare ale omenirii. E drept că, prețuirea acestei puteri și a minunii, la care dă naștere, o facem în mod înșelător. Noi ne închipuim că o capodoperă se face ca o masă, ca o oală sau ca un articol de jurnal. În realitate, în capodoperă, artistul găsește între fondul sufletesc și între forma materială o armonie eternă, pe care nimeni nu o mai poate schimba. Iar această armonie, el o stabilește între două existențe, absolut deosebite între ele. Fondul sufletesc al unei capodopere este variabil dela om la om: fiecare își tilcuește înțelesul ei, după capul lui. Forma însă este concepută, odată stabilită, ca absolut invariabilă. Dintr'o capodoperă nu poți scoate un cuvânt, nu poți strâmba o linie, nu poți daltui altfel decât l-a făcut sculptorul, un fald. Și cu toate că fondul e variabil și forma invariabilă, artistul genial le-a armonizat într'o unitate indisolubilă. E o minune pe care n'o poate făptui decât genialitatea creatoare, care adesea se sălășluiește în suflete simple și umile. E o minune. Căci, cum e cu puțință să împreună o parte din lumea materială cu o parte din lumea spirituală într'un tot unitar? Cum se poate ca Natura și Sufletul să se îmbrățișeze una cu altul și, în același timp să se nimească una printr'altul? Căci marmura materială pusă de *Michel Angelo* în „Moise“

al său sau cuvintele pipăite puse de *Alfred de Vigny* în „*Moise*”, minunatul său poem, nu mai e marmură fizică, nu mai e sunet pipăit. Ele nu pot exista fără concepțiile sufletești, pe care acești doi artiști le-au pus în capodoperele lor. Iar aceste concepții, la rândul lor, nu mai sunt sufletești, pentru că ele se confundă cu sinuozitățile marmurei sau cu modulațiile ritmului cuvintelor. Fizicul s'a transformat în psihic și s'a nimicit înrînsul. Psihicul s'a transformat în fizic și înrînsul s'a nimicit.

Iată, încă odată, minuni. Aceste minuni s'au săvârșit de genialitatea creatoare a artiștilor, iar noi n'o putem pricepe cu rațiunea, ci numai cu inima, cu partea mistică a sufletului nostru.

Și, cu toate astea, puterea din cuvântul lui *Isus* este mult mai mare. Ea deci trebuie să aibă un izvor și mai adânc, sau și mai înalt, decât misticismul din care izvoară genialitatea trecătoare a artiștilor. Și când zicem că supraspiritualitatea din cuvântul lui *Isus* trebuie să aibă alt izvor, înțelegem că e vorba numai de izvorul religiei creștine. Toate celelalte religii sunt ale pământului. Sunt omenești. Religia lui *Confucius* este morală; a lui *Buddha* este filosofică; a lui *Moise* este politică; a lui *Mahomet* e militară. Și deci când vorbim de izvorul puterii din cuvântul lui *Isus*, care a întemeiat creștinismul, vorbim ca de un izvor exclusiv, ce nu se potrivește cu spiritualitatea niciunui întemeietor de religii. Dealtminteri, creștinismul are merite pentru civilizația și cultura omenirii, pe care nicio altă religie sau mișcare socială omenească n'a avut-o. Armonia lui creatoare, în toate direcțiunile, nu o mai are nicio altă formă religioasă.

Faptele omenești stau în legătură și pornesc din pătura analizabilă a conștiinței noastre. Capodoperele artistice și literare stau în legătură și pornesc din pătura mistică, inanalizabilă a acestei conștiințe. Puterea din cuvântul lui *Isus* trebuie să-și aibă izvorul dincolo și de conștiința clară și de conștiința mistică. Ea trebuie să fie dincolo de dualitatea: suflet și materie, pe care le găsim parțial împreunate în capodopere. Ea trebuie să-și aibă temeiul în Ființa, în care Spiritul și Materia, în totalitatea lor, formează una.

În Ființă, unificare a întregului Suflet și a întregii Materii, Sufletul e la dispoziția Materiei și Materia e la dispoziția Sufletului. Ființa unică și permanentă, care e și deasupra Spiritului și deasupra Materiei, este izvorul cuvântului lui *Isus*. De aceea a putut atât de ușor să transforme sufletul omului și suprafața pământului. Aceasta este supraspiritualitatea, care, dincolo de pătura mistică în nemărginirea infinitului mic, care birue infinitul mare, dăinuește și asvârle noi puteri nebănuite în lume. Dintrînsa a izvorit puterea care indică cuvântul lui mai presus de al tuturor genilor lumii. Dintrînsa a izvorit ca o abureală divină, inteligența, pe care a arătat-o, în templu, dela vârsta de 12 ani. Dintrînsa au izvorit ca o divină cristalizare cuvintele, mai mult decât sublime, din învățătura lui divină.

Această supraspiritualitate, adăogată la corporalitate și spiritualitate, dă caracteristica puterii din cuvântul lui *Isus*.

P O E S I I

DE

ȘTEFAN STĂNESCU

RĂBOJ

Durerea mea și-a celor fără glas
Am încrustat-o răbdător și silnic
Doar nopțile mi-au fost în drum popas
În care-am înecat amarul zilnic.

De mi-a fost dat să am o bucurie
Plătit-o-am cu trudă și cu veghe
Căci scris a fost numai atât să ție
Cât ține urma ploilor pe zeghe.

Albit de vreme și încărcat de ani
— Piciorul pus întâi la drumuri stângu-i —
Sunt cel mai oropsit dintre ciobani
Și-i jale mare'n fluer când mă tângui...

Nu mă'ndemnați să-l scot de sub chimir!
Atât venin în sufletu-mi s'a strâns
Că n'o să știți de-i cântec sau e plâns
De-i șir de sunet sau de lacrimi șir!

Am fluerul și-acest răboj de lemn.
Îmi sunt la fel venin și mângâere,
O moarte e în fiecare semn
Și'n orice creștătură-i o durere.

Dar toate'n lume cum se'ncep se curmă
Și pe răboju-acesta pentru mine
Tare mă tem că n'o să fie cine
Să'nsemne creștătura cea din urmă.

Azi, Dumnezeu o taină-mi dete 'n minte :
De-am suferit, e fiindcă eu i-am fost
Răboj pe care și-a 'ncrustat cu rost,
In sânge, socotelile Lui sfinte.

I S P I T A S P I R I D U Ș U L U I

De veacuri urc o treaptă și două mă cobor
Incolăcit de stâlpul nădejzii ca un vrej
Aștept să pună duhuri pe sufletu-mi sobor
Și să mă pierd în umbra râvnitului vârtej.

Dar sus veghează stele care-mi trimit din cer
Lumina lor aprinsă ce'nțeapă și mă frige.
Oh! gândurile-mi toate le simt pe rând cum pier
Precum, sub ac, gândacii ce mișcă din cârlige.

Mă cheamă'ntunecimea cu glas de ape vii.
Torente ce-și cântă eterna svârcolire,
— Pe cât de 'nveninate pe-atâta de sglobii —
In goana spre adâncuri și spre neoglindire !

Ințelegând avântul chemărilor afunde,
Nu pot grăbi sorocul osândeii mele grele :
Cobor supus și totuși acolo'n fund de unde
Demult căzu lumina din depărtate stele !

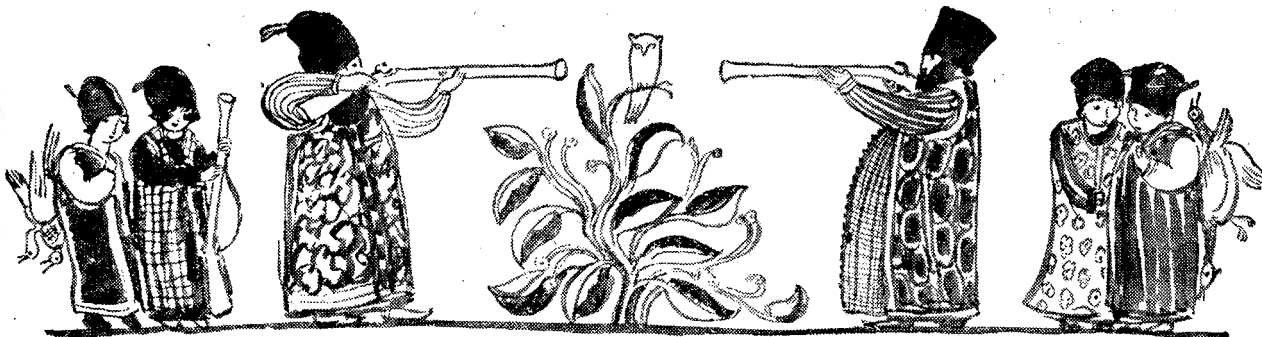
Și strânsă laolaltă cu bolovani de aur,
Cu ace de lumină, de veacuri mă așteaptă,
Cu trista-i frumusețe — ucigător tezaur —
Să mă'mpresoare toate pe cea din urmă treaptă !

De ce să port povara osândelor pe umăr
Când n'am cerut lumina nicicând și nimănui ?
Ori poate într'o vreme cu anii fără număr
Povară pe alt umăr sau ac de stele fui ?

Căci numai astfel gându-mi neștiutor și mic
Pricepe toată truda ce'n veci rămâne nouă,
Ca'n seara nesfârșită o treaptă să ridic
Și-apoi supus chemării să mă cobor iar două.

S F Â R Ș I T U L C O P I L Ă R I E I

DE

HEINRICH ZILLICH

Petrișor sta jos, pe podele și se juca liniștit cu o rață de lemn. Picioarele dolofane îi erau murdare ca și degetele, în vârful cărora unghiile mici se sfârșeau cu câte o dungă neagră. Ochii lui albaștri, privind rața, zăreau o apă. O apă mare cât iazul morii, la marginea satului. Pe apa asta înnota rața. Petrișor împinse rața cu putere; la mișcarea lui, dușumeaua scârțâi. Petrișor auzi limpede în scârțâiul dușumelei plescăitul apei. Stătea cu picioarele întinse; șoldul lui drept era marginea pădurei, șoldul stâng moara și la mijloc era iazul, care plescăia când înnota rața; însă el, Petrișor, nu era nimic, — și dacă l-ar fi întrebat cineva cine e el, cel care împingea rața și o făcea să se întoarcă înapoi și încolo așa de meșteșugit, ciocănind cu ciocul în dușumea, ca să bea — s'ar fi uitat foarte mirat și ar fi tăcut. Știa el că înseamnă ceva, ceva foarte, foarte însemnat. Ce ar fi putut spune? Chiar dacă ar fi putut spune ceva, ar fi răspuns: nimic. Totuși știa cine era; nu se gândea la asta pentru că i se părea lucrul cel mai simplu din lume. El era acela care făcea totul. N'avea nevoie decât să întrebuințeze o mică rețetă a lui, pentru ca să dispară în altă lume. Tatăl lui era un om înalt și avea haine albastre, de stofă groasă. Avea fața păroasă și din când în când răcnea la fereastră; și venea la masă, tăcut, seara, când Petre era ostenit și nu se mai gândea decât la mâncare și la somn; tata se așeza pe scaun și ofta. La început Petre nu știa ce înseamnă asta. Tata era voinic; ridica pe Petrișor, cu o mână, până în tavan. Câteodată îl și bătea, dar, după asta, ieșea întotdeauna repede din odaie. Acuma, însă, de când ofta seara la masă, toate lucrurile păreau posomorite, la lumina lampei. Mama vorbea mult și câteodată era chiar veselă. Tata n'o asculta ce spune.

Petrișor a râs când l-a auzit pe tată-său oftând întâia oară; era și de râs omul ăsta bărbos și mustăcios care ofta, așa, deodată... Tată-său s'a uitat la el și a spus: „Bietul copil!“ Petre și-a acoperit ochii cu mâna și a început să plângă cu hohote. Privirea tatei alunecase parcă departe, departe, — și era nespus de tristă.

Dar Petrișor își avea rețeta lui; de data asta, nu isbutise, însă a doua zi izbuti: și când tata ofta din nou, se gândi, deși îi era frică văzându-l așa de trist, se gândi, — adică nu, simți — că toate acestea erau numai o joacă și că el, Petrișor, nu era nimic.

Luă pâinea și o întinse tatei, însă nu cu milă: „Uite, asta-i aur, mănâncă și ai să vezi cum ai să râzi“. Tata începu într'adevăr să râdă: „Aurul nu se mănâncă“. Petre îi răspunse și era foarte convins că tată-său minte: „Aurul e bun și tot ce-i bun se

poate mânca". Mama începu și ea să râdă, până când tata îi spuse „Nu mai râde ca o proastă!". Mama tăcu, tăcu și Petre. Tata începu să mănânce.

De-atunci Petre se simți departe de tată-său. Când tata se așeza la masă cu chipul lui posomorit, Petre se uita la el, pe urmă arăta pâinea și îi spunea cu un fel de milă : „Asta-i aur" — și tăcea. Tata mormăia și zâmbia ; mama îl săruta pe Petrișor. Il săruta des și tare. Il gădila până când îi dădeau lacrămile ; asta nu trebuia să vadă tata. De câteva zile încoace nu-l mai gădila, pentru că Petrișor își aplicase rețeta.

Se strecurase din brațele mamă-sei și spusese : „Acuma sunt de lemn. Mai gădila-mă dacă poți". Și când mamă-sa îl gădila din nou, Petrișor nu mai râse. Mama se uita la el mirată, cu ochi mari : „ Ce copil ciudat mai ești și tu !", și nu mai spuse nimic. Petre, însă, avea rața lui, pe care o iubea mult. Tata și mama erau mari și vorbeau despre lucruri neînțelese. Rața înota liniștită pe iaz și credea tot ce îi spunea. Vorbea de multe ori cu rața despre soră-sa, care slujea la oraș și care era mare și ea și pe care n'o mai văzuse de vara trecută, când tata venise cu carul cu grâu acasă și Petrișor sta pe snopi în vârful carului. Mama stătea înapoia carului.

Tata strigă deodată : „Uite pe Maria!". Mama sări din car și veni lângă tata, care mergea pe lângă cai. Petre se lăsă și el jos de pe snopi. Maria venea către ei dinspre gară. Tata și mama se uitară unul la altul ; dar nu se grăbeau, deși Petre alerga și țipa de bucurie. Păreau chiar că merg mai încet. Nici mama nu se grăbea. Zărise carul și totuși nu se grăbea ; avea în mână o pălărie de paie, cu o mulțime de flori roșii pe ea, multe, multe.

Insfârșit se apropie. Spuse : „Bine v'am găsit !" Era roșie la față ; părul îi flutura pe frunte.

„Vasăzică așa !" spuse tata și nu mai rosti o vorbă. Apucă iapa cea murgă de căpăstru, opri caii și băgă biciul încetișor între hamuri, pe urmă mai spuse odată : „Vasăzică așa !" Mama se uita țintă la Maria, măsurând-o de sus până jos. Petre mirat, se uita și el : trebuia să fi fost ceva în înfățișarea Mariei, ceva pe care tata și mama îl vedeau ; el însă nu putea să vadă nimic, oricât s'ar fi silit. Mama începu deodată să plângă, o sărută pe față, o lăsă din brațe, uitându-se iar lung la ea și plângând tot mai tare. Maria sta fără o vorbă ; era galbenă la față ; șuvițe de păr îi cădeau pe frunte. „Ce are Maria ? strigă Petre, și simți cum îi curg lacrimile pe obraz. Tata privea drept înainte, dealungul drumului. Spuse : „Sue-te 'n car, Marie", și luă biciul. Mama voia să meargă alături de car lângă Maria, dar tata lovi cu biciul în pământ și spuse : „Vino lângă mine !" Mama strigă furioasă : „Nu ! Nu vreau !" Tata dădu bici cailor : „Bine, stai lângă ea, dacă-ți place !"

Se întoarseră acasă ; tata mergea lângă cai, Maria stătea înapoia carului ; lângă ea mergea mama și își ștergea ochii cu mâneca ; când ajunseră în sat începu să vorbească, nu numai cu mama, ci și cu cunoscuți pe care îi întâlneau. Maria stătu tot timpul în car, intră în curte și se dădu jos deabia când tata închise poarta. Petre stătea în vârful carului, printre snopi, tăcea și nu înțelegea ce au cei mari de sunt așa de posomorți. Sara, la masă, fu așa de obosită că începu să plângă și după aceea adormi. Așa că nu auzi despre ce vorbeau tata, mama și Maria.

În ziua următoare întrebă unde e soră-sa. Mama avea ochii roșii ; tata era supărat li spuse : „Taci !. Mama îl luă pe Petre pe genunchi, îl sărută și începu să se tângue : „Numai pe tine te am, numai pe tine te am !" Și atunci Petre știu că n'are s'o mai vadă pe Maria. Nimeni nu vorbea de ea. Numai rața trebuia să știe asta : Maria plecase, tata și mama o alungaseră. Petre spuse raței că Maria a plecat pentru că i s'a întâmplat ceva

dar nu se întreba ce ar fi putut să fie. Ii era destul să știe că i s'a întâmplat ceva neobișnuit. Și tocmai de asta trebuia să plece.

Acel ceva neobișnuit era ceva rău de tot, mai rău decât copilul pe care îl purta în ea Maria. Tata n'ar fi lăsat-o pe Maria să se urce în car, dacă ar fi știut.

După ce Petre se culcase, tata împinsese lampa în mijlocul mesei : „Așa — și acuma spune, cine ți l-a făcut“ ?

Maria nu plângea. Se uita înaintea ei, în gol. Pe fața ei, în lumina lămpii, pe fața ei albă din care numai buzele groase răsăreau sălbatece și dârze, nu se vedea umilința ci mai degrabă sfidarea. La întrebarea tatei răspunse : „Nu știu“ și îl privi drept în ochi ; o clipă numai, și își lăsă pleoapele în jos.

Mâna mamei tremură pe masă. Mama știa mai multe despre fată decât tata. Era fata ei, numai a ei. Tata n'avea nimic cu ea. Maria se născuse acum șaisprezece ani când mama slujea la oraș. În sat era și un flăcău, acuma cam uscat și cam nesuferit, leneș, dar care și acuma știa să mai cânte cântecele acelea frumoase, pe care le învășase când era soldat și mama era fată tânără și slujea la oraș. N'aveau bani nici el nici ea. Și atunci a venit tata, care era mai bătrân cu mult decât ea și a luat-o cu copil cu tot. N'a întrebat-o al cui e copilul. Avusese nevoie de o femeie ; la vârsta lui ar fi putut găsi cu greu o fată așa de tânără și de voinică, cum era mama, pe vremea aceea. Nici ea nu ar fi spus niciodată a cui era Maria, pentru că flăcăul era argat în curte, și se mai întâlnea cu el din când în când, în hambar, noaptea... Pe vremea aceea recolta era bună, dar mai târziu, înainte de a se naște Petre, vitele se îmbolnăviră și doi ani dearândul căzu grindina și dădu jos toată secara. Flăcăul plecă. Acuma slujea altundeva, nu prea departe de aici. Nu mai țineau acuma nici argat nici slujnică. Mama avea treizeci și patru de ani, era voinică și frumoasă ; tata avea cincizeci și cinci. Era de înțeles pentru ce Maria nu voia să spună nimic.

Tata ridică fruntea ca un taur. Fața îi era roșie sub părul stufoș și bălai. Mama îl simți fără să se uite la el. Il omor, se gândi mama, dacă face ceva fetei. Iși lăsă brațele în jos, încheștând pumnii ; se uită pe furis la tata. Il mai amenințase odată pe tata cu cuțitul când îl bătuse rău pe Petre, pentru că copilul îl scuipase. Cuțitul era și acuma pe masă.

Tata isbi cu pumnul în masă. Lampa fâlfâi negru. Toți stăteau parcă așteptând ceva ; și deodată Maria începu să vorbească, fără lacrimi, liniștită. Nu, ea nu se gândea deloc la copilul pe care-l avea în ea. Stăpânii la care slujea, când au văzut că e însărcinată au dat-o afară ; când a plecat a luat un portofel cu parale. Trei zile a fost chelneriță. A fost descoperită de poliție. După ce a stat o săptămână închisă, i-au dat drumul ca să nască acasă. I s'a spus că după două luni are să fie judecată. Și acuma a venit ; portofelul l-a furat pentru că stăpânul se purtase urât cu ea și o înjurase. Și, pe urmă, avea nevoie de parale.

Tăcu. Tata și mama se uitară unul la altul. Mama nu mai simțea nicio mânie. Aștepta să vorbească tata. Tata tăcea. Mama se uita la cuțit ca și cum ar fi vrut să spuie : „Vezi tu, Marie, ar trebui acuma să te omoare“. Dar nu spuse nimic. Maria plângea ? O lacrimă căzu pe masă. Mama o luă în brațe și o strânse la piept. Iși simți brațele țepene. Se lăsă iar, la locul ei, pe scaun.

Apoi se ridică ; apucă pe Maria de gât și o dădu pe ușă afară. Luă lampa de pe masă, din cui cheia dela poartă și de pe scrin pălăria Mariei cu flori de hârtie roșie. Trecu prin curte cu pălăria în mâna stângă, în dreapta ținând lampa deasupra capului. Maria stătea lângă poartă ; el îi întinse pălăria și încuie poarta cu cheia. De obicei poarta nu era încuiată noaptea.

Când tata se întoarse în casă cu lampa, mama stătea la masă ca o moartă. „A

plecat" spuse tata și puse lampa pe masă. Mama luă cuțitul și se repezi la el. El o izbi jos și o călcă în picioare.

Unul lângă altul în pat, nu dormiră toată noatea. Afară în grădină foșneau arțarii. Lumina lunii pătrundea prin fereastră. Se auzea răsuflarea ușoară a lui Petrișor. A doua zi era zi de seceriș.

Recolta fusese bună și amanetată până la ultimul spic. Tata ofta și din pricina asta, în lunile lungi care veniră după aceea.

* * *

Erau acuma câțiva ani decând Petrișor nu se mai juca cu rața de lemn. În casa cea nouă în care locuiau, erau o mulțime de sticle — o cămară întregă plină de sticle, și bucătăria. Mama avea un șorț alb și tata un șorț cenușiu; haina lui albastră de stofă groasă era ruptă demult. Nu erau nici boi, nici plug, nici copaci, nu erau nici lanuri, nici car, nici cai, afară doar de un cal care era zugrăvit la ușă, pe firmă. Pe cal era un om călare și între picioarele lui sta scris cu litere roșii „La călărețul”. Dealungul străzilor casele erau mari și înalte și oamenii vorbeau repede și neînțeles. Numai în odaia din față, împrejurul meselor acoperite cu pânză, stăteau oameni cari semănau a țărani, însă erau mai zgomotoși și mai murdari. Mulți din ei țineau bice în mână; iar în fața casei stăteau camioane trase de cai voinici.

Noaptea târziu, când se trezea la zgomotul pe care-l făceau la masă tata și mama, numărând bani și scriind numere pe o hârtie, Petre rămânea cu privirea ațintită în gol. Felinarul din fața casei trimetea o lumină palidă prin fereastră. Părinții se răsuceau în pat. După o vreme, tata spunea deodată prin somn cu voce înăbușită: „Cum mai foșnesc arțarii!”. Mama râdea batjocoritor: „Da, arțarii! multe parale ai mai luat pe ei, nero-dule!” Tata se trezea din somn și spunea: „Numai Petre să fie om cum se cade!” Și mama răspundea repede: „Are să fie, el nu-i ca alții!”. Tata spunea iar: „El e al meu!” Și vorba lui avea ceva adânc și potolit; mama hohotea batjocoritor. Când o auzea râzând așa, Petre își trăgea plapoma peste cap. Ce întunec era sub plapomă, ce întunec! Rețeta lui mergea și acuma, dar mai greu ca altădată; și se schimbase și rețeta. Vreau să plec, își spunea el, să plec departe și să aduc aur, aur mult. Acuma umbra la școală și știa că aurul nu se mănâncă, însă știa că aurul e bun. Din aur se fac bani. Ochii mamei străluceau când vedeau bani. Sunt prea mulți bogați pe lume, spunea ea; ar trebui să li se ia paralele. Noi suntem săraci. Tata nu putea să audă asemenea vorbe.

Însă Petre le auzea cu plăcere, sau mai degrabă și le rostea lui însuși cu plăcere. Se gândea la ce ar zice tata când el, Petrișor, ar pune deodată pe masă un sac plin cu aur și l-ar arăta cu un gest mărinos, ca altădată în sat: „Uite aur!”. Și după aceea i-ar spune: „Cumpără-ți îndărăt arțarii și cumpără și moara și iazul și pădurea!” Mai că i-ar fi venit să spună: — „Și cumpără-mi și mie rața, rățușca aceea care înota pe iazul morii...”. Ori poate nu era așa? Nu, nu, așa fusese. Acuma însă nu-i mai stătea bine lui, băiat de școală, să se joace cu o rață. Și afară de asta era greu de știut dacă nu cumva tata are să mintă iar și are să se facă că nu vede aurul.

Mama desigur l-ar vedea repede; dar nici ea n'ar mai râde ca odinioară în sat. Ar pune repede mâna pe aur așa cum făcea când aduna banii clienților la mese. Unchiul Hannes venea de multe ori pe la ei, se așeza la o masă și vorbea cu mama despre tot felul de lucruri: de unde vin banii pe cari îi au cei bogați, cum cei săraci sunt jupuiți și asupriți, și că dacă nu-i dreptate în cer trebuie să se facă pe pământ dreptate. „Trebuie uciși cu toții, striga unchiul Hannes, care se făcuse acuma rău și urăcios și care mai niciodată nu-și plătea băutura și mâncarea. Dar mama nu se uita

la asta pentrucă, după ce plecase și el din sat îndată după ei, îi ajuta, la gospodărie. I se spunea tot „flăcăul” și putea să cânte tot așa de frumos ca altădată. Stătea tot timpul în odaia din față, cu clienții. Când nu dormea și se gândea la aur, Petre îl auzea de multe ori vorbind cu mama.

Intr'o bună zi, când Petre veni acasă, mama îl luă și-l sărută așa cum nu-l mai sărutase de multă vreme, desmierdându-l: „Dragul mamei drag!” Tata intră tocmai atunci în bucătărie; întâi mormăi ceva, pe urmă spuse tare: „Două perechi de crenviști”. Mama lăsă pe Petre, luă repede crenviștii și îi aruncă într'o cratiță cu apă fierbinte de pe poliță. După asta îl lua iar în brațe pe Petre. Și îi spuse repede:

— Ce ai întrebat pe învățător?

Fața ei pe care începuse să se ivească câteva sbârcituri, tremura de bucurie. Petre se simțea foarte mândru, deși în acelaș timp îi era și puțin rușine, povestii mamei, ceea ce ea dealtfel știa: îi spusese unchiul Hannes. Unchiul întâlnise pe învățător pe stradă și îl întrebase ce face Petre la școală. Invățătorul răspunsese că învață bine, și adăugase: „Un copil ciudat. Acuma de curând mă întreba cum poate cineva să se facă bogat mai repede. Eu îi răspund: Prin muncă. Atunci el îmi spuse: Tata și mama muncesc foarte mult și sânt săraci. Eu atunci, nu știu ce mi-a venit, nici eu nu sunt bogat... îi spun: Mai trebuie să ai și noroc. — Bine, atunci vreau să am noroc să cumpăr înapoi tatei grădina cu arțari ca să dau bani mulți mamei. Ciudat copil!”

— Da, da, răspunsese unchiul Hannes, așa e. E băiat dela țară. Dar să știi dumneata că vinovați pe lumea asta sânt numai bogații. Trebuie uciși, Domnule învățător, trebuie uciși! Mie unuia nu-mi trebuie bani. Dar ar trebui omoriți toți necinstiții, toți fabricanții și toți jidovii cu parale; da, da, toți ar trebui omoriți!

Invățătorul se făcuse roșu la față, se uitase repede împrejur și plecase. Unchiul scuipase în urma lui.

Petre povestii mamei ce îl întrebase pe învățător, însă nu pentru acea nevoie de bani. Dar mama știa și îi spuse sărutându-l și desmierdându-l mereu. Tata stătea și el și aștepta crenviștii. După ce îi scoase din cratiță întinse mâna, care mirosea a vin, și-l mânji pe cap.

Din ziua aceea mama nu mai lăsă pe tata să-și facă socotelile cu glas tare, seara, înainte de culcare. „Copilul are nevoie de liniște” spunea ea. Tata da din cap. „Ce bine ar fi dacă î-am putea lăsa ceva parale” spunea mama. După ce se culcau, mama începea să vorbească tatei despre cămara cu sticle. Ar putea să pue un pat, un scrin, două scaune, un lavabou și să facă din ea odaie de oaspeți. Birtul lor, s'ar putea chema „Hotelul la Călărețul”, Ar avea clienți cu siguranță. Mama vorbea mult și tare despre asta. Au să tragă la ei oameni bogați cu parale multe, negustori de vite și țărani cuprinși. Dar tata nu voia să audă de așa ceva: spunea că asta costă bani și nu aduce niciun câștig. Mama nu se lăsa, și în sfârșit într'o seară, prin Iunie, îl convinse. Ferestrele erau deschise către stradă. Nu se auziau foșnind arțarii, numai niște câini se auzeau lătrând, și mai că ai fi spus că sânt din nou în casa lor la țară, unde noaptea lătrau dulăii curții. Mama își începu iar vorba: „lui Petre i-ar părea bine dacă ar face odaie pentru oaspeți; el e mahnit din pricină că nu ne merg bine afacerile”. Tata asculta cum latră câinii: „Ia taci” spuse el și trase cu urechea. „Sântem în Iunie... E vremea coasei... Oare cât o fi de înalt grâul?”

Mama vorbi mai departe: „e păcat să lași pe drumuri un copil ca ăsta... Mai degrabă ar fi în stare ea să se ducă să fure — sau să omoare pe cineva. Hannes avea dreptate când spunea că cei bogați trebuie uciși”. Tata răpunse:

— Hannes... Ia, un pierde-vară!

Un pierde-vară ! Ba are dreptate ! Și el e de părere să facem odaie de oaspeți. Tata voi să spue că ce-i pasă lui Hannes, dar câinii începură din nou să urle. Il dureau ochii.

Mama tăcu o clipă ; apoi, deodată, spuse cu un glas, pe care Petre îl auzise de multe ori, cu un glas scârșnit, adânc și tăios :

— Maria a făcut bine ce a făcut.

N'avea nevoie să spună mai mult. Cu inima bătând, Petre auzi cum tata se ridică în capul oaselor, în pat. O clipă nu i se auzi decât răsuflarea găfăită. Pe urmă se culcă din nou,

— Fă odaia de oaspeți, spuse el cu un oftat. Și adăugă aspru : Dar să știi că eu nu mă amestec în treaba asta !

În noaptea aceea Petre nu dormi multă vreme. Nici nu mai ascultă ce șoptea mama despre așternut și lavabou, bani și clienți, Se gândea. La ce anume, n'ar fi putut spune. Nu era mult de când își întrebuințase rețeta spunându-și : trebuie să ai noroc așa cum zice profesorul. Știa că are noroc și acuma ; și peste doi ani, când are să aibă patrusprezece are să aibă și mai mult noroc. Acuma însă ar fi avut nevoie de altă rețetă : În fundul sufletului lui, acolo unde era singur stăpân, era un loc unde stătea rața. Cum se uita în locul acela se trezea iar în lumea raței, era Nimic, și rața înota între picioarele lui, adică nu : între moară și marginea pădurei. Prin fața morii treceau carele cu grâu, tata mergea alături de iapa cea murgă, mama înapoia carului. Și iată că toate se întâmplau ca altădată : iat'o pe soră-sa Maria, tata și mama uitându-se cu ochi mari la ea, și tata bagă biciul între hamuri. Pe urmă pălăria cu flori roșii și acel ceva ciudat care trebuie să fi fost în înfățișarea mamei, și dispariția Mariei...

A doua zi Petre veni în fața maică-sii :

— Unde e Maria ?

Mama tocmai se certase cu tata.

— Tată-tău a alungat-o. Nu-l întreba, că te omoară în bătaie.

Mama tăcu. Își întoarse privirile în altă parte. Era mai bine ca Petre să nu știe despre astfel de lucruri, care porneau de demult, de pe vremea când Hannes era soldat și ea slujea la oraș. Și mai erau și nopțile din hambar, și alte nopți în odaia din față, de care copilul n'avea nevoie să afle.

Petre nu se încumetă să-l întrebe pe tata. Barba tatei era acuma căruntă bine, degetele îi erau noduroase și strâmbe de podagră, dar brațele îi erau încă puternice. Acuma sta în mijlocul odăiei, privind țintă în fața lui și scrâșnind din dinți. Nu părea supărat, ci absent. Deabia când intră unchiul Hannes trecu în dosul tarabei.

Hannes era în fiecare zi primul client al prăvăliei.

— Bună dimineața, spuse el, se așeză și își întinse picioarele sub masă.

Tata dădea bună ziua tuturor oaspeților, numai lui Hannes nu. Îi puse și de data asta rachiul pe masă și ieși, fără a vorbi. Și atunci Petre simți că trebuie să facă ceva, o faptă foarte mare și foarte însemnată. În prăvălie nu era decât el și unchiul Hannes nu era primejdios ; Petre știa că unchiul avea față de el oarecare teamă, odată chiar îi dăruise o praștie pe care i-o luase tata :

— Nu trebuie să ei nimic dela Hannes ; e un servitor.

Petre nu mai primi nimic dela Hannes, dar de data asta îl întrebă de ce a alungat-o tata pe Maria.

Hannes începu să tușească, încurcat.

— Dracul știe ! spuse el și tuși tot mai tare.

Se îngălbenise puțin la față, vorbi :

— Ce-ți trebuie să știi ? și se uită pieziș la Petre. Și adăugă :

— Ești încă un copil.

Și trase un gât de rachiu.

Petre simți cum îi bate inima. Se aplecă peste masă, lângă Hannes :

— A făcut ceva rău ?

— Rău ? , spuse Hannes, și bău din nou.

Mai întrebă odată :

— Rău ? și căzu pe gânduri.

În casă era liniște. Tata spârgea lemne în curte. Loviturile se auzeau, ritmic și măsurat. Hannes sorbi din pahar, își lăsă capul pe mâini. Stătu așa câteva clipe. Petre se uita cu ochi mari la el. Sta neclintit : desigur că unchiul Hannes știa ; de asta era așa de posomorât. Unchiul Hannes pe care nu-l necăjea niciodată nimic, era acum posomorât. Petre înțelegea înșfârșit foarte bine, pentru ce tata nu voia să audă de Maria.

Întinse încetișor mâna și o puse pe umărul lui Hannes :

— Așa-i că a făcut ceva rău, rău de tot ? șopti el ținându-și răsufierea.

Hannes râse încetișor ; râsul lui semăna par'că unui geamăt.

— Rău ? A avut un copil, și a furat... dela niște blestemați de bogați !

Tăcu, și rămase așa pe gânduri, fără să-și ridice privirea de pe masă.

Petre se gândea la ce auzise. Nu era nici mirat, nici speriat. Copii aveau multe fete. În casa vecină era o fată care avusese și ea un copil ; tatăl ei fusese foarte supărat, dar acum îi trecuse supărarea și îl vedea jucându-se cu copilul. În cârciumă, servitoarele care veneau să cumpere vin, râdeau cu argații. Petre știa despre toate. Era ceva misterios și cam ciudat. Toată lumea făcea așa. Dar Maria furase.

Se furișă din casă și o luă pe uliți până ajunse la marginea orașelului, pe malul gârlei, peste care se vedea câmpul. Se gândea mereu, dar nu putea găsi nici-o explicație. Noaptea, în pat, când tata și mama adormiseră demult, găsi ce căuta : Maria furase, ca să aducă banii tatei și mamei, însă tata se supăraseră și o alungaseră pe Maria. Nu trebuie să furi, se gândi Petre ; eu n'am să fur ; eu vreau să muncesc. Tata a alungat-o pe Maria însă ea a vrut să facă bine, a făcut ceea ce mama și unchiul Hannes spun mereu că trebuie făcut. Bogații au prea multe parale. Tata e mândru, și eu vreau să fiu mândru, vreau să muncesc. Maria, însă avea suflet bun...

Când adormi văzu în vis pălăria Mariei cu flori frumoase de hârtie roșie. Dar Maria era și mai frumoasă, așa cum stătea, tristă și umilită, pe marginea carului.

Era pe vremea când Petre împlinise doisprezece ani. Se întâmpla demult să ducă sticle de bere prin vecini. Bacșișurile pe care le căpăta le ascundea într'un ciorap vechi. Profesorul, la școală, vorbea odată despre oamenii care au puterea să facă bine, și puterea asta se numește voință și cel care vrea să facă ceva bun și înalt în viață trebuie să aibă voință. De atunci Petre își găsise o nouă rețetă și rețeta asta purta numele de Maria.

Maria fusese la închisoare. Asta aflase Petre dela Hannes. După câteva luni de celulă îi dăduseră drumul. Maria plecase în lume, nimeni nu știa unde.

Hannes încheiase astfel :

— Numai bogații sunt vinovați.

Și nu mai spusese nimic.

Lui Petre îi era destul cât aflase. Maria a furat și a fost la închisoare. Dar ea făcuse asta cu gând că face bine. Acum Petre știa de ce spunea mama că celor bogați trebuie să li se ia banii și să fie dați celor săraci. Mama voia să dea dreptate Mariei. Și Maria nu furase pentru ea, ci pentru tata și mama.

Petre, când sta pe malul gârlei sau noaptea în pat, nu se mai întreba nimic. Era

liniștit, pentru că acuma avea ceva în care credea, cum credea odată în rața de lemn pe iazul morii. Credea în Maria, care avea numai gânduri bune și voia numai bine. O vedea mereu tristă, cu pălăria ei cu flori roșii. Biata Maria! El, însă, era mândru; el nu fura. Era ca și tata. Nu trebuie să furi; nici Hannes nu fura; vorbea numai de furat. Dar, deși nu fura, Petre niciodată n'ar fi alungat-o pe Maria. Era urât din partea tatei că făcuse asta. Petre se gândea că e mai puternic decât fetițele de vârsta lui; îi era milă de ele. Nu-i plăcea să se joace cu ele, dar nici să le bată n'ar fi putut. Nu-i plăcea de obicei să se joace cu copiii; stătea mai mult pe acasă și era cuminte ca să facă plăcerea mamei, pentru că ea dăduse dreptate Mariei. O iubea pe mama; ar fi sărutat-o cu plăcere, dacă nu i-ar fi fost frică de îmbrățișările ei sălbatice.

În hotelul „La Călărețul” poposeau în fiecare noapte călători. Se târguiau asupra prețului și trebuiau să plătească înainte.

Intr'o seară Hannes sta cu unul din ei la un pahar de vin.

Străinul avea degete groase, o față rotundă, cu o mustață mică și neagră; hainele, de stofă bună, erau mai curate decât hainele oaspeților de până acum. Purta la degetul cel mic un inel cu pecete și bătea cu el în masă când voia ceva. Mama se grăbea să-l servească. Șopti tatei: „E un domn!”. Tata nu păru că ia în seamă ce-i spune și continuă să spele niște sticle la robinet. „Du-te în curte cu sticlele”, îl slătui femeia. Tata nu se clinti din loc. Petre sta lângă el și îi întindea sticlele. Se uită mirat la mama.

Străinul cel gros începu deodată să rădă cu hohot:

— Mă! strigă el, tu ești un fel de bolșevic!

Se sprijini cu coatele pe masă și-l măsură pe Hannes de sus până jos, ca și cum i-ar fi spus: Mi se pare că ești un mare dobitoc!

— Ia ascultă! strigă Hannes, întinzându-și picioarele cât niște catalige. Și continuă cu putere:

— Ce! nu-i rușine ca atâția oameni de treabă pe lumea asta să trăiască în mizerie! Uite pe birtașul nostru: a fost odată bogat săracu și acuma spală sticle și de abea are cu ce trăi! Asta, numai din pricină că sunt prea mulți bogați pe pământ!

Mama veni lângă masă și dădu din cap: Așa-i cum spune! Tata se uită numai spre ei, voi să spuie ceva, dar, cum Petre era lângă el, scuipă într'o parte și începu iar să spele sticlele.

— Ce tot spui! strigă străinul cel gros. Uite, aici e totul!

Și își arătă brațele vânjoase. Continuă:

— Munca! Nici eu nu aveam nimic și acum am o măcelărie, am nevastă și trei copii. Și tu ai avea acuma, ca și mine, bolșevicule, dacă ai fi muncit. Dar mi se pare mie că mai mult stai și beai coala la masă...

Lui Petre îi căzu sticla din mâini, când îl văzu pe Hannes că se întinde peste masă către străin, uitându-se crunt...

— Stai liniștit, băiete, spuse măcelarul și îi arătă pumnul. Tata ieși de după tarabă. Mama se amestecă în vorbă:

— E bolnav; și arată pe furiș spre Hannes. A avut multe de îndurat.

Hannes nu spuse nimic. Fața i se limpezi. Fusese ceva în glasul mamei care suna ca o înștiințare. Și, pe urmă, măcelarul părea să fie voinic.

— Ei, atunci e altceva! strigă măcelarul.

Intinse mâna lui Hannes. Acesta se încruntă și dădu din cap de câteva ori, ca și cum ar fi stat la gânduri, apoi dădu și el mâna. Fumară câte o țigară. Străinul spuse că voia să cumpere niște vite; a auzit că pe aici s'ar găsi vite frumoase; de data asta a venit încoace, deși dela el e departe; mâine de dimineață are să vie și nevastă-sa,

care e dintr'un sat aproape de aici. I-a spus să întrebe de el la un cunoscut. Hannes nu mai spunea nimic. Mama tăcea și ea, cu ochii în lumina turbure a lămpii. Măcelarul plecă la culcare.

— Porc bogat! mormăi Hannes în urma lui.

Tata ieși în curte. Odaia birtului era plină de fum. Petre luă sticlele una câte una, le privi în zare să vadă dacă sunt curate și le așeză, pe rând, în raft.

— Oare de ce a mințit mama? se gândi el; Hannes e sănătos; nu vrea să lucreze, asta-i!

Nu prea erau clienți. Veneau tot mai puțini, de când se clădise în apropiere o ospătărie mare. Acolo se auzeau în fiecare seară cântece și râsete. Aici, în birt, nu era decât mama și cu Hannes. Stăteau alături la o masă și vorbeau în șoaptă. Așa făceau, în fiecare seară, decând ținea minte Petre. Hannes era leneș, dar își făcea milă când te uitai la el; era mereu nebărbierit; slăbise; nu mai cânta ca altădată; iarna tremura de frig, pentru că n'avea ce să mănânce.

— Am să-l ajut și pe el, se gândi Petre, pe el și pe mama.

Îi vedea pe amândoi cum șopteau și dădeau din cap.

— Nu! nu fac asta! spuse deodată Hannes, și se uită parcă speriat în jurul lui, opintindu-se în masă cu amândouă mâinile. Nu! nu fac asta!

Mama arătă cu capul, pe furiș, spre ușa odăiei de oaspeți și șopti domol:

— Doarme tun!

Lui Petre i se păru deodată că iar vede un punct luminos în adâncul sufletului lui, nu mai mare decât flacăra lămpii care pâlăia pe masă, între cei doi. Și în punctul acesta i se lămurii deodată un gând, un gând mult mai puternic și mai mare decât spaimea care îl cuprinsese cu o clipă înainte. Lovi ușor într'o sticlă; sunetul se auzi, limpede, în liniștea odăiei. Nu se mai uită să vadă ce face mama și cu Hannes; auzi numai cum tresăriră amândoi și cum Hannes, după o clipă de tăcere, se ridică dela masă.

-- Noapte bună, Petre, spuse el din pragul ușei, și glasul lui părea foarte vesel.

Lui Petre începu să-i bată inima tare. Intră repede în odaia de culcare, se desbrăcă, se așeză în pat și începu să plângă. Pe urmă, se mai liniști:

— De n'ar veni cineva acuma, se gândi el. Numai tata poate să vie, numai tata.

Nu stătu multă vreme singur. Mama și tata intrară împreună.

— N'am încasat astăzi decât banii dela măcelar și opt litrii de vin, spuse tata.

Mama nu răspunse. Se așeză pe pat; Petre auzi cum se desbrăca. Nu se mai tângui cum făcea în alte seri. După ce se culcă și tata, în odaie se făcu o liniște de parcă ar fi murit cu toții.

— N'au adormit, se gândi Petre. Dar auzi imediat răsuflarea adâncă a tatei. Mama nu doarme; și Petre știa că gândurile ei nu sunt bune. Tata era bun, el putea să doarmă. Ca în fiecare noapte, Petre o văzu pe Maria cu pălăria ei acoperită de flori și pe tata. Și îi veni în gând că, cu ei amândoi, ar putea s'o ajute și pe mama. O! cum voia asta! Pe urmă, adormi.

A doua zi dimineața tata se duse în târgul de vite. Își luă bastonul pe care acuma îl păstra întotdeauna când avea de mers undeva și ieși din casă. Plecă și măcelarul, după ce aduse aminte mamei să spună nevestii-sei să-l aștepte.

Petre era în vacanță. După mâncare, se gândi că acum a venit vremea să facă și el ceva pentru părinții lui. Ciorapul în care își strângea bacșișurile era pe jumătate plin. Se gândi că ar trebui să și găsească ceva de lucru în timpul vacanței. Chiar de azi are să înceapă să caute. Mai întâi trebuia să ducă berea la cele opt ateliere, ca în fiecare zi. De aici nu ieșea niciun câștig, dar după asta îi rămânea vreme destulă. Se duse

repede la treabă. Mama spăla rufele în albie. Sticlele de bere erau așezate frumos în paner. Petre luă panerul și ieși în stradă. Nu avea putere să se uite la mamă-sa, care, când îl văzuse, își plecase ochii.

Mama spăla mereu. Din când în când își trecea mâna udă peste frunte, suspinând: Ah! Doamne! După asta începea iar să frece rufele cu putere. Nu ofta nici din pricina măcelarului, nici din pricină că îl îndemnase pe Hannes să fure... Acuma, la lumina zilei, totul i se părea așa de înțeles! Dar și măcelarul, de ce voise să-l bată pe Hannes? Da, Hannes era lenș, dar cine înțelegea mai bine decât el ce-i mizeria? Acuma, când se gândia bine, îl îndemnase să fure numai din milă pentru el. Chiar așa! Răsufflă o clipă mai ușurat, dar îndată i se păru că nu-i tocmai așa de adevărat ce se gândise adineauri. De multe ori, noptea, când tata gemea prin somn după arțarii lui, ea se gândise la astfel de lucruri. La ei nu prea veneau oameni bogați: mai mult meseriași, cărăuși și țărani cu pungile goale. Dar dacă se întâmplă să le cadă vre-un client ca măcelarul ăsta, parcă mai știe el câți bani mai are în pungă? Nu e păcat să muncești aici din greu, zi și noapte, și măcelarul să se îmbogățească? Dacă Hannes nu vrea, are să vrea ea. A avut și ea, odată, casă și pământ și parale — acum s'au dus toate! Au ajuns în cârciuma asta. Abia câștigă cu ce să mănânce și cu ce să se îmbrace. Și dacă tata s'ar îmbolnăvi cumva?... Da! Are să facă ea, ceea ce Hannes nu voise să facă. După amiază, când măcelarul are să doarmă. Nimic mai ușor. Trebuia neapărat — altceva nu mai rămânea de făcut. Nici taxa lui Petre la școală n'avea cu ce s'o plătească.

Femeia își puse capul în piept. Petre... cum are să-l mai poată privi în ochi? Bine înțeles, Petre nu trebuia să afle. Da, dar aflase de pe acum. Și mama căzu tot mai mult pe gânduri.

O femeie înaltă și voinică intră tocmai atunci pe ușă. Era încă tânără, cu fața rotundă și frumoasă. Ținea în mână un săculeț de argint și era îmbrăcată într'o rochie roză. Întrebă din prag:

— Aici stă bărbatu-meu? Și spuse numele măcelarului.

— Da, răspunse mama și ridică fruntea. Rufele care tocmai le ținea în mână căzură jos, făcu un pas, răsturnă un scaun și se opri. O clipă, cele două femei stătură față în față. Mama șovăi, ca amețită, întinse brațele în gol și căzu. Maria se repezi s'o sprijine, o puse pe un scaun și se așeză lângă ea. Picioarele îi tremurau.

Nu găsiră să-și spună o vorbă. Mama mângâia mâinile fetei. În vremea din urmă, se gândise rar la ea, însă, la început, îi fusese greu și urât fără Maria. Cu tata nu putea vorbi despre ea; chiar cu Hannes nu-i prea venea să vorbească. Și acum, deodată, Maria era în fața ei, voinică, sănătoasă, — cam rece, cam străină, — dar, oricum, era în fața ei; abia îi venea să creadă.

Intr'adevăr, Maria sta dreaptă și încruntată pe scaun. Când o văzuse pe mama ochii îi străluciseră o clipă. Acuma însă privirile i se întunecaseră, ca și cum s'ar fi gândit la ceva urât și neplăcut.

— Nu te-am alungat eu..., șopti mama, cu glas tremurător.

— Nu, nu... știu, spuse Maria, și-i mângâie degetele ude... Ați închiriat birtul ăsta?

— Da. Tata e în târg.

Maria scutură din cap. Dar deodată tresări. Petre intrase repede pe ușă, cu panerul în mână. Se opri pe loc ca înlemnit. O clipă numai și simți cine era femeia aceea străină care sta de vorbă cu maică-sa. Nu strigă, puse paneul pe tarabă și veni spre soră-sa. Îi străluceau ochii:

— Maria!

Și îi întinse mâna. N'o îmbrățișă, ci numai se uita la ea. Așa dar Maria era iarăș

printre ei. Ce bine că venise! Avea rochie roză și pălăria o avea tot cu flori, galbene, care numai în amintire erau roșii, dar care erau galbene.

— E Petre, spuse mama.

Maria șovăi o clipă și îl sărută. Petre de-abia răsufla de bucurie. Trecu încetșor după tarabă. O, ce luminos i se părea totul! Se așeză jos pe scânduri. Nu mai voia să vadă nimic. Maria era aici. O simțea fără s'o vadă.

— Unde e bărbatu-meu, întrebă Maria cu voce tremurată.

Mama scoase un strigăt. Lacrimile începură să-i curgă: Măcelarul era bărbatul Mariei! Iși împreună mâinile: Ce noroc! Răspunse:

— E în piață.

— Atunci, nu vine înainte de douăsprezece?

— Spunea că la unsprezece e aici.

Maria scoase din sacul de buzunar un ceas de aur. Erau zece. Răsuflă. Dar întrebă repede, cu grijă:

— Știe că tu ești mama mea?

— De unde să știe? Dar ce frumos ceas ai tu, Marie! Ți-a mers bine!

Maria n'o asculta. Fața ei aducea aminte mamei de o seară, cu ani în urmă, când stăteau la masă și când tata s'a ridicat și a luat-o pe Maria de gât și a dat-o afară. Chipul fetei era și atunci tot așa de dârz ca și acum. Și acum, ca și atunci, vorbea fără nici-o lacrimă. În vorbele ei era și de data asta ceva nou, puternic, hotărât. Nu vorbea cu șovăeli, cum vorbea țăranii, frazele ieșau limpezi și sonere pe buzele groase și pline. Și ce spunea era adevărat. Mama nu putea decât să-i dea dreptate, deși, și acum parcă ar fi fost un cuțit pe masă și mama s'ar fi gândit să spună: Pe tine ar trebui să te omor, Marie.

Maria spuse că bărbatu-său nu știa că ea fusese în închisoare. Nici nu trebuia să afle. De asta, acuma are să plece și mama trebuie să nu spue că ea e fata ei. Pentru că dacă află asta bărbatu-său, are să le afle și pe celelalte. Mama trebuie să-i spuie așa: Nevasta Dumitale a fost și te-a căutat; e cam bolnavă și s'a dus să te-aștepte la locul știut; vrea să plece acasă. Dacă mama spune așa, atunci are să fie bine, are să primească în curând niște parale. Are să primească în fiecare an; măcelarul a avut o prăvălie bună, dar acuma treburile îi merg și mai bine, de când Maria a pus banii ei în măcelărie. Mama trebuie să facă așa cum îi spune; e vorba de fericirea lor a tuturor. Nici Petre nu trebuie să sufle nimic.

Ostenită, mama șopti încetșor că are să facă așa cum îi spune. Era trisă, dar în acelaș timp se simțea parcă înseninată, îndurerată dar și mulțumită. Iși spuse că tata n'are să afle nimic și Petre are să tacă.

— Petre, n'ai să spui tatei că Maria a fost aici!

— Nu, răspunse Petre cu glas înăbușit, din dosul tarabei.

Tăcu. Mama ofta încetșor, neputând să-și ție plânsul. În dosul tarabei, Petre se gândia ce trebuia să facă. Privea mâhnit în gol.

Maria începu să povestească rîzînd cât de cümsecade era măcelarul: a luat-o, deși avea un copil, pentru că îi era dragă; pe urmă, a avut și ea ceva bani.

— Bani? De unde ai avut bani? întrebă mirată mama, printre lacrimi.

Maria se uita la ea, cu compătımire:

— N'am fost așa de proastă să țiu banii la mine. Au găsit numai portofelul. Baniii îi ascunsesem. N'au putut să afle unde. Le-am spus: i-am dat amantului meu și nu spun cine e, pentru nimic în lume. Așa le-am spus.

Răse. Și mama începu să rîdă, cu hohote, ținându-se cu mâinile de piept:

— Bine ai făcut, Marie! Bine le-ai făcut! Nimic n'au luat dobitocii! Așa le trebuie!
Maria mai spuse că are trei copii și că sunt sănătoși și că bărbatu-său are cai și trăsură.

— I-auzi! strigă mama și bătut din palme.

— Uite, inelul ăsta, spuse Maria, are un diamant, dar, știi, diamant adevărat!

Și mama se uita cu ochi mari la inel. Nu, nu, tata n'are să afle nimic, nicio vorbă; mai degrabă își taie limba din gură decât să-i spună ceva.

La despărțire se ținu tare. Fata ei îi devenise puțin străină; când se îmbrățișară simți asta cu atâta putere încât îi secară lacrămile. Șopti, cu frică:

— Și mai dă-mi vești despre tine.

Maria se opri o clipă în pragul ușei, deschise sacoșa de argint și puse în mâna mamei câteva bancnote. Apoi strigă, ținând o monedă între degete:

— Petre, uită-ți aici, ca să-ți ții gura!

Petre ieși încetșor de după tarabă. Își strângea pumnii. Se opri în mijlocul odăiei.

— Haide, ia! îi spuse sora.

Petre scrâșni:

— Pleacă de aici!

O privea crunt. Buzele îi tremurau. Parcă ar fi vrut să se repeadă la ea.

— Ei, nu mai am vreme să stau, spuse Maria și se mai întoarse odată către mama:

— Ia seama cu băiatul.

Mama nu se mai uită după ea; veni repede la Petre:

— Ce vrei? Hai să mergem!

Și o luă înainte. Petre mergea alături. După ei, ca un copil, venea măcelarul.

Se întoarseră pe drumul cu salcâmi, trecură gârla și intrară în oraș. Tăcură tot timpul până la birt. Ajunși aici, măcelarul își puse pălăria. Era roș la față:

— Mă duc să vorbesc cu nevastă-mea.

— Bine, mormăi tata, privindul.

Măcelarul continuă, încurcat:

— Mi-a fost întotdeauna soție bună și credincioasă.

Tata își trase mâna pe care i-o întinsese și intră în birt; Petre îl urmă, închizând ușa.

Afară, Petre fusese ca orbit de soare. Aici în umbra odăiei, i se păru deodată că e noapte. Ar fi vrut să se scufunde încet, undeva, în întuneric. Pălăria Mariei avea flori galbene, altădată erau roșii. Dar acuma era altceva. Maria a minșit. Mama a vrut să fure. Petre căuta în el luminița aceea care făcea să i dispară orice spaimă. Dar ce putea să facă fără Maria? Simțea cum îi cresc lacrimi în ochi. Mai bine să strângă din dinți și să tacă, să nu spue o vorbă. Să se facă mic, mic de tot. Pumnii i se descleștară.

Hannes sta la o masă. Dela o vreme încoace bea și la amiază. Azi, însă, paharul îi era plin; nu se gândea să-l golească. Se uită cu priviri curioase la Petre și la tata, care își rezemă bățul de perete. Mama se ridică la intrarea lor.

Tata era ostenit. Se așeză la tarabă. Întâmplarea cu Maria fusese odinioară, departe, în sat. Acuma se gândea că vitele erau prea scumpe pentru el, în târg. Ridică fruntea și spuse:

— Ascultă, femeie: dacă vine Maria, o dau afară, să știi!

— Dacă zice așa, așa are să fie, gândi Petre; tata știe ce spune.

Hannes luă paharul și-l goli dintr'o răsuflare. Se uită la mama cu coada ochiului și zâmbi. Mamei nu-i mai era frică. Sta în picioare și se uita la tata, gândindu-se:

— Ce dobitoc! Maria e fată înțeleaptă. Pe când el, se muncește ca un bou și tot nimic nu are!

— Maria e copilul meu ! Spuse ea, și luă sticla să toarne lui Hannes. Nu te privește pe tine ce am eu cu ea !

Petre nu-l văzuse niciodată pe tata așa cum îl văzu acuma. Hannes se făcu ghem pe scaun, de spaimă. Tata se sprijini cu amândouă mâinile de tarabă, aplecându-se. Fruntea îi era roșie.

Mama strigă :

— Poți să mă bați cum m'ai bătut și atunci când ai alungat-o pe Maria. E mai deșteaptă de cât tine și are bani !

Petre se apucă cu mâinile de piept. Tata ieși de după tarabă. Femeia nu se clinti.

Petre ținea încă ochii închiși când auzi ușa deschizându-se și pe Hannes strigând din prag :

— Maria e fata mea !

Mama scoase un strigăt batjocoritor așa cum o auzea de multe ori, noaptea, când tata asculta cum latră câinii.

— Acuma are s'o arunce în stradă, se gândi Petre.

Dar nu se întâmplă nimic. Mama sta ghemuită pe un scaun. Tata sta în dosul tarabei.

Petre deschise ochii : Maria era a lui Hannes și tata nu spunea nimic.

Mama luă sticla din care turnase lui Hannes și o puse pe tarabă. Se apropie de tata și începu să spele paharele. Tata se uită drept înaintea lui. Oftă, își scoase haina, o puse pe o masă și își încinse șorțul. Mama luă haina și o atârână în cui.

Insfășit, tata vorbi :

— Treaba voastă ! Eu nu mă amestec.

Lui Petre i se păru că se dărâmă lumea. La un moment dat i se păruse că înțelegea totul : numai departe decât ieri. Înțelegea și îi era milă — o înțelegere și o milă care porneau dela rața lui de lemn care inota pe iazul morii .. Pe urmă toate porniseră dela Maria : ea era înțelegerea și mila. Și pe toți trebuia să-i ajute el, Petre, așa mic și neînsemnat cum era...

Și acuma — când o văzu pe mama tăind pâinea și neîndrăznind să-l privească, când văzu pe tata lepădându-și cizmele grele și vârandu-și picioarele în papuci cum făcea în fiecare zi — i se păru că nu-i adevărat ce vede, că nu putea să fie așa.

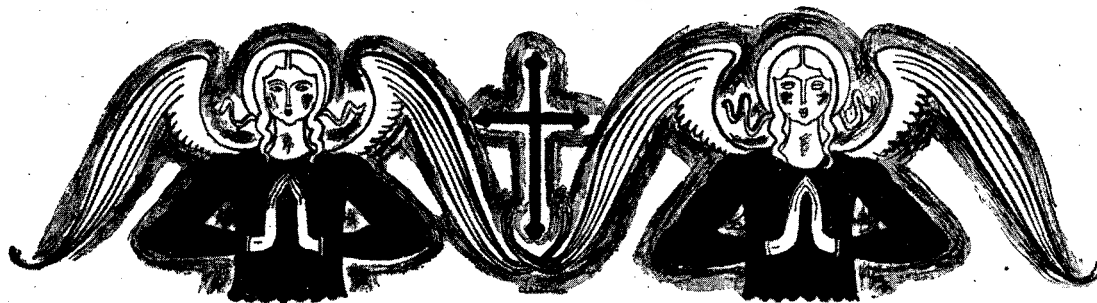
Ar fi vrut să afle care e adevărul. Iși încleștă dinții. Voia să pătrundă adevărul, oricât ar fi fost de greu. Simți că i se învârte capul. Se prăbuși jos, strigând :

— Mințiți ! Mințiți cu toții !

După amiază, când stătea în pat și îl scuturau frigurile, Petre nu știa că măcelarul, Maria și mama stăteau liniștiți la masă și beau cafea. Tata nu era cu ei, tăia lemne în curte. Iar prin fața birtului se plimba Hannes, întrebându-se dacă trebuie sau nu să intre.

(În românește de AL. A. PHILIPPIDE)

P O E S I I

DE

SANDU TUDOR

PENTRU MAREA NOAPTE A FECIOAREI

Bucură-te Seară a dorului deplin.
Inima, smerit și-a'ntrezărit și cântă
înargintatu-ți chip de răsură sfântă,
înflorit cu cearcăn de inel virgîn.
Moartă-i frumusețea florilor de lut,
de rugină fața podoabelor lumești.
Numa Tu, chivotul nesticăciunii ești,
de-ai cuprins în Tine pre Cel-ne'ncăput
Imi jefesc lumina ochilor mei Ție,
ca să trec lăuntric sub cer înoptat,
să-ți privesc în cuget chipul ne 'ntina
așteptând doritul basm ce va să fie.
Peste seara minții pecetia Ta,
lîmpede, unică și covârșitoare,
îmi stă sus în creștet, călăuzitoare,
în logodnă-albastră de stea logostea.
Mână-mă de-apururi din surâsu-ți lîn,
prin veacul viclean și de împietrire,
la sorocul vieții, un orb de uimire,
să ating în praguri biblicul Amin.

A N A H O R E T Ă

Mă închid ca floarea peste noapte
sub petala gândului greu.
Mă îmbăt în lăuntrice șoapte
din mirul Dumnezeului meu.
Bob de rouă, rugăciunea în mine,
joacă uimitoare luminare :

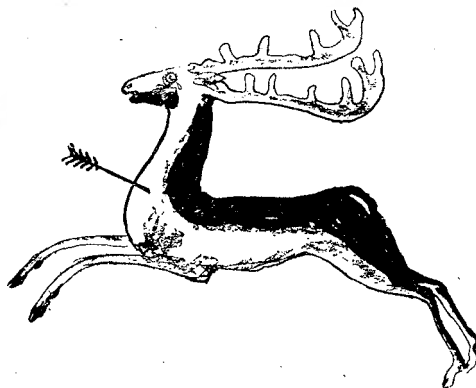
mic sicriu cu oglinzile depline,
mă repetă în larg de-alinare.
N'am nimic din păgânul Narcis
în tăgada ce o țin pentru Rest.
Cu nădejdea Invierii din vis
din smerenii viețuesc fără gest.

TREISPREZECE STIHURI PENTRU CUTIA MEA DE LEMN

De când m'ai închis, Tu, în dunga de humă a zărilor,
mă macină tortura mărunță a întrebărilor,
mi se sbate în trup țipătul uscat al mușilor,
schioapăt a sbor avântul înfrânt al slușilor.
Aș vrea să sar peste stelara Cale a laptelui,
cătred zodia de zămislire nouă a Faptului,
să mă spăl cu limpezimea luminii dintâi,
din care-și obârșiră bătrânele lumi căpătâi.
Roata văzutului tot simt că nu mă adună
mai mult decât pe un vierme universul lui de alună.
Pentru pământ trupul mi-arunc, din călcăe să se darme greu.
Aștept să-mi putrezească lutul de pe linia chipului meu
să râd slobod râsul capului de mort care sunt eu.

SOARE - RĂSARE

Undeva pe țărnul celălalt al vieții,
în vioriu s'au închis vămile somnului.
Prin borangicul liniștii cu șapte peceții
sfios sue scările heruvimul Domnului.
Pământul trezit între lumile-amândouă
auzul înmiit către zori și l-a deschis
prin potirul florilor improspătate de vis.
Cum se 'nfiară cîmbalul de argint al zării,
sonor sub străvezii ciocănele de rouă!
Feciorelnic sună zumzetul Luminării:
Binecuvântată fie dimineața cea nouă.

TRANDAFIRII DELA SADOVA

DE

GALA GALACTION

Stăteam unul lângă altul, în trăsură, și mergeam spre Ocolul Silvic de la Sadova. Era prin Mai sau prin Iunie și drumul nostru trecea adesea pe subt nodoroase crengi de nuc, printre cascade verzi de ghiorghinari și printre curpeni de mure. Toată valea pe care se înșiră și se deșiră satul Sadova, trăia întinerită de ploile din urmă, sub farmecul zilei înclinată spre vecernie.

Gospodăriile sătești — unele deasupra ălbiei Zalobului și deasupra drumului, altele între drum și Zalob — se cumpăneau pe povârnișuri și căutau sprijin între crengile pomilor din curți și din livezi. Satul era pustiu în bună parte. Gospodarii erau în podgorii, la coasă, la prașilă, ori la pădure.

Trăsura mergea domol și desena în nisipul încă umed, urme capricioase, după linia drumului, strâmtorat de maluri, de garduri, de copaci și de viroagele, rău acoperite cu podișci.

Stăteam unul lângă altul și puneam față în față — într'un ceas de vecernie înaltă și aurie — două lumi, necunoscute între ele, două existențe întâlnite indiferent, două suflete închise ca două castele, deadreapta și deastânga unei frontiere.

Eu veneam dintr'o călătorie lungă, semi-seculară. Avem în urma mea un trecut vast ca o arhivă. Studii, idealuri, lupte cu Himera și cu Visul; o viață tristă, grea, strivită între pagini numeroase, scrise cu funingine și cu sânge, o poveste amară și dublă, o poveste cu două caturi: jos sărăcie, muncă, zbucium și pâine greu agonisită pentru o casă de copii; sus grădinile suspendate ale Semiramidei, miragiul amăgitor al poeziei, viziunea Golgothei, cămăruța scriitorului creștin, strein și suspectat...

Iar alături de mine — adică la câteva mii de kilometri de depărtare sufletească!.. — ființa, misterul, trecutul și toată împărăția lui, din care nu ajungeau la înțelegerea mea nici o rază și nici o semnalizare. Dar stăteam unul lângă altul în trăsura care ne ducea când la deal și când de vale, pe subt arcadele stufoase și printre grădinile pline de viță și de meri.

Soarele se lăsa treptat spre pădurile așezate în amfiteatru. În arena lor, stăteau heleșteul, chioșcurile și gospodăria Ocolului Silvic. O hărnicire care se dădea pe față la tot pasul, o preocupare statornică de ordine și de frumusețe spuneau clar că directorul stațiunii este omul datoriei superior înțelese. Am intrat în șoseaua dreaptă și netedă, care leagă poarta Ocolului cu casele din fund, și am oprit subt perdeaua de carpeni de alătura.

Tot aici am oprit și altă dată... Am oprit într'o toamnă transfigurată, când vales străbătută azi era plină de movilițe de mere aurii și roșii. Și te-ai coborît atunci din trăsură și cu mână meșteră și puternică ai priponit caii de un carpen... Și gestul d-tale, din clipa aceea și bărbăția aceasta neașteptată, subț infățișarea d-tale delicată și lentă, au făcut să lumineze deodată, de la mine spre d-ta, rîuri de amintire și de analogie...

Ți-am spus-o atunci și mai târziu. Tot așa era copila cutezătoare și enigmatică, întâlnită într'o zi, de mult apusă, în noaptea pădurilor de brad dintre Secu și Agapia... Dar a fost o trecătoare și deșartă apropiere. Depărtările dintre noi, astăzi ca și atunci, au rămas imense, siderale. Toamna aceea s'a sfârșit, pentru mine cu un cataclism meteorologic, iar din toată trecerea mea prin vales aceasta, au înflorit câteva pagini de efemeră aducere aminte.

De data aceasta, a înflorit o lecție întreagă. Am văzut și am ocolit lacul pe care am plutit odinioară, potecile întunecoase ale pădurii și mai ales grădina dela poalele conacului. Podoaba acestei grădini era un boschet de trandafiri albi. Dedeparte părea un colț de iarnă și de omăt, rămas în chip neînțeles, acum în aleanul și în bogăția frunzișului de vară. Erau sute de trandafiri albi, căzuți ca din văzduhul zăpezilor imaculate, și sprijiniți între crengile stufoase și ghimpoase.

M'am oprit lung lângă această dalbă și fragedă clădire și am ridicat paralel, în gândul meu, construcții analoge, fantezii și dealuri evangelice. Puteam să poposim și unul și altul, în fața acestei priveliști atât de nevinovate și de solidare cu visurile noastre din preajma orelor de rugăciune...

Iată — în simbol și'n prescurtare — câmpiile cele albe de lângă fântâna lui Iacob! Iată culmea de crini dintre Fântâna Mariei și casa din Nazaret, unde dulgherea micul Iisus! Iată popas prielnic, iată loc de bună întâlnire, pentru gândurile noastre, pentru întrebările incerte și pentru orice explorări involuntare, pornite reciproc între noi amândoi... Unde am putea să ne întrebăm mai nimerit cine sântem și să ne privim ochi în ochi, decât în acest colț, nins de trandafiri și sigilat cu sigiliul eternei nevinovății?

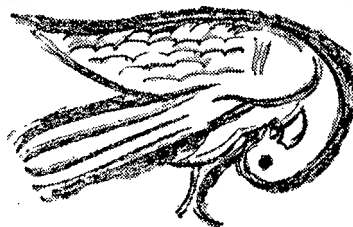
M'am aplecat deasupra acestor trandafiri, cari desfătau seara și sufletul meu, și i-am contemplat în intimitate... Voiam să te chem lângă mine și să te fac să simți, la fel cu mine, priveliștea acestui giulgiu de trandafiri, vrednic să înfășure rănile Mântuitorului. Dar m'am oprit, uimit și îndurerat de mai atenta mea cercetare...

Dalbii mei trandafiri erau bântuiți, pe nevăzute, de mii și mii de gâze și de pu-reci! O năvală intimă și respingătoare, un popor de vietăți, cu fel de fel de ierarhii și de proporții: roia, sonda, perfora și sugăa nevinovatele flori de omăt! Nici un bobocel fără acești vizitatori ageri și voraci! Nici o frunză fără șiraguri negre și clipitoare!...

Amărit, am închis cartea intimelor mele comentarii și am suspinat, cu Iov (17, 14):
— *Zis-am putreziciunii: tu ești părintele meu; și viermilor: voi sânteți mama și sora mea!*

Pentru aceea, te-am lăsat să te plimbi, să vorbești cu oamenii cari lucrau, să te ocupi de tenis și de cai.

Și la priveliștea trandafirilor nu te-am mai chemat...

O C T O M B R I E

DE

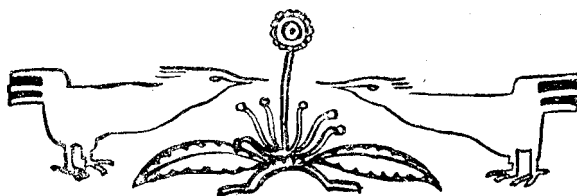
ION PILLAT

Rodit se 'ndoaie ramul și mâna se ridică
 Deschisă ca o cupă sfințită pentru har,
 Căci vine iarăși vremea când frunza cea mai mică
 Primește dela Domnul, al aripelor dar.

Se leagănă prin aer ce-a fost sortit țărână,
 Ce-a fost pe sus lumină se lasă la pământ.
 Deacuma sună ceasul să mergem mână'n mână
 Și ce privim să fie blagoslovit și sfânt.

Și aerul și-amurgul sunt numai amintire —
 E vinul dealtădată al anilor din noi.
 Mă leagă raza toamnei de tine cu dulci fire,
 Atât de vechi că'n umbra privirii le cred noi.

Pe banca unde-o frunză de plută ancorează
 În seara unde-un suflet se strânge, de mai vii —
 Mi-oi odihni tristețea de inima ta trează
 Ce bate'n golul toamnei ca toaca sus la vii.

UN PAMFLETAR AL CRUCEI: CHESTERTON

DE
DRAGOȘ PROTOPODESCU

I.

În Gilbert Keith Chesterton ne întâlnim cu o personalitate multifarie. Romancier și critic, poet și filosof, teolog și jurnalist, istoric și epigramist, desenator și autor dramatic, omul ne-ar descuraja numai cu simpla defilare a titlurilor cărților sale, dacă multiplicitate și proteism n'ar fi însăși nota scriitorului modern.

Atâta că Chesterton nu cere atare paliativ. Cuvântul îi chiar repugnă. Încălcarea terenurilor literare și violarea compartimentelor la dânsul cade dincoace de spiritul vremii, pe care aproape îl ignoră. Nimic deci din sadismul literar gen Cocteau, D. H. Lawrence, sau Joyce, complăcându-se în dezagregare și mistificare și pentru care literatura e un joc cu literatura, o persifare a ei prin adaptarea la orice capriciu de creație, și prin aceasta, deformarea ei în oglinda concavă a ironiei poetului, — un suprem romantism.

Jocul cu literatura la Chesterton dimpotrivă e disciplinarea literaturii.

Romanul, balada, pagina de critică sau de istorie, biografia ori controversa religioasă, devin la dânsul nu dispensarea unui eu care se pierde depășindu-se, ci mobilizarea, în jurul unei atitudini unice, a tuturor contingentelor scrisului.

Chesterton are oroare, dacă se poate spune aceasta despre un om cu totul strein, de arta pentru artă. Iar saloneriei literare îi preferă orice „pub“, ori han de țară englez.

Scrisul la dânsul e un postulat. O convocare de sinod la care un om cu fața întoarsă spre Dumnezeu, pune înaintea soborului ultima sa experiență pe muntele Sinai.

Citiți începutul Ortodoxiei :

„Singura scuză cu puțință pentru această carte e de a fi un răspuns la o provocare... „D. G. S. Street a spus odată : Are să mă 'ngrijoreze filosofia mea atunci când D. „Chesterton ne-o va da pe a sa...”

„Ea face o sugestie neprecută unei persoane care nu-i decât prea gata să scrie cărți la cea mai slabă provocare“.

Iată deci un întreg volum, de 296 de pagini, deslănțuit.

Numai că ridicătorul de mânuși Chesterton are norocul să dea în fiecare pas de un Domn Street. Dacă nu în carne și oase, în orice caz sub forma de roman, idee, piesă ori pamflet. Când nici astfel de provocări nu-i ies în cale, alarmat, se va provoca în gând. Dar prin aceasta numai puțin cartea se va schița actul fandărei și va păstra în gălăgia vervei ceva din șuerul cavaleresc al floretei.

Atitudinea aceasta de veșnic duel nu dă desigur autorului timp să-și aleagă materialul. Nici chiar să-l gândească, uneori. Noroc că Dumnezeu cu care stă bine i-a dat din plin suptefugiul satirei și-al ironiei, o ironie ea însăși practică, nu intelectuală, pedestră, nu transcendentală.

La provocarea indirectă a lui Spengler un francez a scris Apărarea Apusului, încordată de sveltă gândire, și strânsă, ca în chingă, talia unui cruciat. La grozava, fiindcă filozofică, provocare a lui Street, un german ar fi răspuns cu o arhitectură de tomuri, în capitole și subcapitole, care mai de care încălecate pe o cireadă de trimeteri. Chesterton, dimpotrivă, ne roagă dela început să nu ne așteptăm „în expunerea filozofiei sale, la o serie de deducții, ci, mai degrabă, la o serie de tablouri mintale“. Atitudini mintale !... Mai precis, fandări cu mintea spre platoșa sfidătoare din față.

E bine să ni-l fixăm în ipostasa-i caracteristică pe autor, înainte de a intra în scrisul său tenace și fatrasier. Un Don Quijote cu un braț împrumutat Sfântului Francisc, cu celălalt lui Sancho Pança, bate aerul, cu vocea, sabia, bumbii risipiți, mânecile și faldurile tunicei. Un vârtej, în care luptătorul însuși devine moara de vânt. Din zgomotul și vâlmășagul ei n'ai mai pricepe nimic, dacă vârful sabiei n'ar scăpăra la răstimp cu steaua aprinsă 'n cer.

Abia atunci ghicești că nebunul e un sfânt. Și-l ierți pe fiecare prin celălalt...

II.

Chesterton s'a pomenit autor tot așa de natural ca și catolic.

Datele carierei scriitorului numai recent descoperit de Franța dogmei sale religioase — unde onorurile i le-a făcut însuși Claudel, în la Nouvelle Revue Française — aproape ignorat aiurea sunt tot atât de sugestive pentru cititorul continental ca și pentru tema noastră.

Născut acum cincizeci și șase de primăveri în Kensington, unul din cartierele cele mai engleze ale Londrei, din burghezi protestanți și cum se cade, cu ideile cele mai liberale chiar și în religie, Gilbert Keith, cum ne-o va spune mai târziu în cartea sa cea mare — era „păgân la doisprezece ani și complet agnostic pela șaisprezece“. Pe tatăl său l-a urmat însă nu numai în atitudinea sufletească, dar și în predilecția de artist. Bătrânul, un Babbitt cu fantezie, căci agentul de terenuri era și autorul unui volum de versuri și desene pentru copii : „Povestea minunată a lui Dunder van Haeden și cele șapte fete mici ale sale“.

Fiul, până să ne dea un debut cam la fel, se lasă dus de arta desenului, intercalată cu a versului. La școala St. Paul din Londra păgânul de doisprezece ani de-adineaurea se pomenește rimând, cum va mărturisi mai târziu biografilor săi, mai ales celui anonim din 1908, „o mulțime de poezii proaste, care din fericire au pierit odată cu temele tot atât de proaste“. Despre una, cu deosebire, autorul va exclama : „Doamne, ce poem prost mai era !“ E vorba de o poezie specială pentru care elevul a obținut premiul Milton ! Poemul avea, însă, nu mai puțin ca subiect : St. Francisc Xavier ! Un altul, scris

la maturitatea de șaisprezece ani, va fi nici mai mult, nici mai puțin decât un : Soliloc al lui Danton pe eșafod.

Dar temele înalte părăsesc pe junele care-și simțea geniul în vârful degetelor. Școala de arte frumoase Slade, dela University College din Londra încearcă să distragă pe autorul în devenire. Profesor Foster, prezidând o conferință la University College, a lui Chesterton, la 28 Iunie 1927, cu prilejul centenarului Colegiului, își exprimă „speranța că de pe băncile dela Slade School, elevul va fi trecut din când în când și pe băncile cursurilor de literatură“. În orice caz, după cum va răspunde singur, „a petrecut acolo vremi fericite. Căci la această școală a descoperit el că nu va fi niciodată un artist ; la conferințele profesorului A. E. Housman a descoperit că nu va fi niciodată un savant ; după cum la conferințele profesorului William Paton Ker a descoperit că nu va fi niciodată om de litere“.

„Aceste avertismente -- continuă ironica mărturisire -- au căzut însă în urechi surde. Căci am încercat mai departe practica scrisului, care, dați-mi voie să vă spun, în numele școlii de arte frumoase, e mult mai ușoară decât practica desenului sau a picturii“. De aceia și Chesterton se dedică celei dintâi, rămânând desenator numai de ocazie, pentru ornarea trecătoare a câtorva cărți.

Din motive de ușurință pare, într'adevăr, a se fi consacrat scrisului. Flaneur al slovei, jurnalismul îi surâdea cu poema lui de nopți târzii și încordări iregulare.

Războiul Burilor, cu controversile lui, îi va veni în ajutor ! Cum și foi liberale, ca : *The Speaker*, *The Dookman*, *The Daily News*. La cea din urmă, organ pe vremea aceia al temperanței și nonconformismului, cel ce luase apărarea Burilor, se pomenește curând în divergență de opinii cu direcțiunea și cetitorii. Totuși talentul îl va face tolerat să-și scrie 'nainte articolul săptămânal, pentruca „mii de semi-tolstoeni, pașnici și nonconformiști, să se vadă obligați să asculte Sâmbăta dimineața un apostol înflăcărat predicând într'una trei lucruri care în ochii lor apăreau ca semne ale infernului : războiul, vinul și catolicismul“.

Vinul și mâncarea, ajutate de o propensitate în familie, au făcut curând din Chesterton un uriaș cu umeri bravi, pântec generos și tâmple democrate rotunjind o față animală în mijlocul căreia un nas de copil râde de mustața care se căsnește să ascundă sensualitatea buzelor trădate de bărbie.

Cu voracitatea cu care scrie dânsul va și citi, și se pare că din frecventarea pe această cale, a multora din spiritele sceptice și dizolvante ale veacului, începând cu cele apuse : Darwin, Bradlaugh, Spencer, Huxley și terminând cu Shaw, gândul său a luat calea reconfortării în catolicism. Dacă ar fi să ne luăm, însă, după o dedicație, înrâurirea definitivă în această direcție e a domnișoarei Frances Brogg, fata cu care se căsătorește la 26 de ani.

În armura credinței, luptătorul e gata de orice atac. Apar cu profuzie înfrigurată eseuri despre scriitori tot atât de feluriți ca Ruskin și Thackeray, Bunyan și Jane Austin, Matthew Arnold și Maxim Gorki, Blake și Tennyson, Carlyle și Massis, Belloc și Leonard Merrick ; lungi balade despre sfinți și regi smulși trecutului medieval ; o istorie a literaturii victoriene, ca și o istorie a Angliei ; o carte despre America îl readuce la prezent, dar mari înaintași și favoriți îl cheamă înapoi cu studii critice despre Dickens, Browning, Stevenson ; Bernard Shaw îl va irita până la a-i provoca o întreagă carte despre dânsul și alte lucruri din viață îi vor cauza romane grotești, de care se va odihni în noi poeme și balade religioase și mai ales în popasuri de reculegere ca : Ortodoxia, Viața Sfântului Francisc sau chiar cartea lui Iov, ca să se risipească iar în spuza de

eseuri și articole în care abordează mai toate temele sociale, politice și etice ale contemporaneității.

Dar abia acum, din dosul celor vreo cincizeci de tomuri, silueta de teolog rabelaisian a autorului apare pe deplin profilată. Abia acum se poate vedea că pe toate le-a scris un singur om, chiar dacă unele au praful erudiției pe scoarță, sau n'au scoarță deloc, strivite și desfoiate cum stau sub călcâiul distrat al scriitorului.

III

E drept, aceasta nu se poate spune chiar dela prima sa carte: Jocul bărbilor cărunte: Literatură și artă pentru domni bătrâni (*The Greybeards at play*; — 1900), conținând: rime și schițe, e mai degrabă pentru copii decât pentru bătrâni și calcă pe urmele tatălui:

Imi place să văd stelele mici
Toate jucând pe-o strună;
Am o părere înaltă despre soare
Și bună despre lună.

Milioanele de păduri ale uscatului
Vin în hoarde în ceai
Marea cascadă a Niagarei,
Niciodată nu se știește de mine.

Sunt confidentul tigrlui,
Dar nume nu menționez niciodată,
Leul renunță la solemnul: Sir,
Și mă lasă să-i spun Iacob.

Dacă poezia nu revelează decât un efort onorabil de a rima: *names* cu *James*, și alte virtuozități de felul acesta, titlul ei ne dă mai mult de gândit. Poezia într'adevăr, se numește: Filosoful una cu natura; altă baladă din volum se numește: Despre dezastruoasa răspundere a estetismului în toate păturile; alta: Despre primejdiile ce pândesc altruismul în largul mărilor!... Dacă mai adăogăm că paginile sunt alternate cu schițe de clasă primară, cu lei, domni în joben, zmei și cataclizme, înțelegem că tânărul de 26 de ani, căci cartea apărea la 1900, nu e un dadaist cu anticipație, ci are ce are cu filozofii, esteții, pedanții altruismului și alți inițiați ejusdem grani. Poezia lui Chesterton e un pretext de fobii. Catolicul proaspăt călărește pe un Pegas luat dela călușei, culmi de morală creștină. Eticul se dovedește dela început ca rațiunea lui de a scrie. Acest etic se agravează în chiar volumul de-al doilea al aceluiaș an: Cavalerul sălbatec (*The Wild Knight*, — 1900). Pentru a urca în curând înălțimi epice. Dar să întrerupem pe poet pentru ceiace pare că-l absoarbe cu mai mult patos pentru câțiva ani: prosa sa. Ceiace a creiat lui Chesterton un nume a fost în primul rând romanul său.

Chiar primul său roman, Napoleon dela Notting Hill (*The Napoleon of Notting Hill*), brăzdând încă din 1904, așezata proză engleză cu o stranie notă de marionetă. Urmele lui Samuel Buttler sunt reluate aci de un jongleur și un excentric. Ne aflăm în Anglia utopică dela 1894. Toate au evoluat, mai ales ideia dinastică. Regii se aleg în ordine alfabetică! Ironie nu mai puțin amară ca aceia care preface, în Erewhon, bisericile în bănci muzicale, cu orga și ghișee ce interesează în deosebi pe cucoane....

Iată că rândul la tron revine lui Auberon Quin. Marota administrativă îl face să împartă Londra în districte despărțite de ziduri și fortărețe, cu primari înconjurați de gărzi și fast. Districtul Notting Hill va cădea în locul lui Adam Way, nebun și poet, în ambele calități foarte războinic. El vrea cu orice preț să „aducă la rezon“ pe cumiinții săi colegi. Ideile cele edilitare îl pun imediat însă în conflict cu aceștia, raliați împotriva-i. Lupte. Sortii cad de o parte și alta. Din Batracomiomahie nu lipsește gazul de iluminat care ajută lui Adam Way să amenințe orașul cu întunec, nici rezervoarele de apă din care să dezlănțue potopul. Adversarii nu găsesc decât o soluție : să se predea. Imperiul Notting Hill a luat naștere. Spiritul lui îmbibă întreaga Londră, pe deasupra zidurilor despărțitoare ale căreia Auberon Quin dă mâna cu Adam Way și devine recrut în armata sa, ca să cadă alături de el — după alte lupte cu adversarii — pe câmpul de bătălie dela Kensington Gardens.

E în romanul care a fixat — în ciuda scăderilor — definitiv numele lui Chesterton sfărâmat în sticle colorate de caleidoscop, mai tot spectrul sufletesc, mai toată seriozitatea poetului. Omul pare că-și așează jaloane pentru opere ce vor să vină. Iată medievalismul lui Chesterton, privit cu un ochi nostalgic în aceste lupte pigmeice care nu-i mai pot reface splendoarea eroică apusă. Iată parochialismul așezat la baza societății moderne, ca singur mijloc de simplificare a individului și de întoarcerea lui la sine însuși și la aproapele ; iată rațiunea detronată și pusă la dispoziția nebuniei. Autorul fraternizează cu nebunul ajuns împărat și șterge așa de abil hotarul între judecată și smin-teală, că ne par unul și acelaș lucru și amândouă un biet nimic omenesc, singură filosofia rămânând ceva : o prostie !

Mai presus de toate, însă, iată apologia nonsensului, bastardul dolofan și prosper al credinței... El e cel puțin tot atât de fecund, numai că mult mai sănătos, ca rațiunea, căci trezește în noi sugestii, reminiscențe și posibilități de primitivitate omenească, și de ajuns de înțelept ca să nu pună, ca rațiunea, problema omenească, o rezolvă cu simpla dublă-silabă a numelui său.

Când cei doi eroi ai romanului căzuți pe câmpul de bătăie, se așează a doua zi pe picioare, ca și eroul din legenda flamandă tot atât de bogată în nonsens omenesc și — culegându-și armura își iau tălpășița și rostesc : „sabia și halebarda vor trăi cât omenirea, ele fiind esența ei, — înțelegem în ce constă această esență...”

În omul care a fost Joi (The man who was Thursday, 1908), în aceeași atmosferă de extravagantă ironie, facem cunoștință cu Consiliul Suprem al anarhiștilor, compus din șapte membrii numiți după zilele săptămânei. Moare Joi. Consiliul ține ședință sub președinția lui Duminecă, pentru alegerea unui nou membru. Syme, cade întâmplător în plină ședință. E de ajuns, ca să fie ales în locul răposatului. Syme, om cum se cade, ia bine seama la noii săi colegi. Și curând descoperă în președinte pe chiar omul care la Scotland Yard, înalta poliție engleză, l-a luat odată într'o cameră obscură și l-a convertit la anti-anarhism. După mai multe experiențe similare se convinge că anarhiști și detectivi, spre marea lui mirare, se dovedesc a fi acelaș lucru ! Da, — va afla el curând, — după o serie de situații deopotrivă de confuze pentru el și cititor fiindcă „cel mai periculos criminal al zilelor noastre este pretinsul ei detectiv, filosoful modern !”

Când după peripecii tot mai hiperbolice, Syme se trezește, înțelegem că totul a fost un vis, un cauchemar, cum explică însuși subtitlul romanului. Dar mai înțelegem și că autorul a făcut numai un pas foarte mic dela romanul precedent. Dacă nu chiar un pas înapoi. Fiindcă deși de aceeași vervă diabolică -- singurul talent pe care Chesterton nu-l are dela Dumnezeu, căci atunci și Bernard Shaw ar fi credincios ! — el e de o construcție încă și mai șubredă, de o caracterizare și mai distrată. Prin aceasta însă nu

e mai puțin o șarje filozofico-socială, împotriva scepticilor și nihilistilor vremii, ca să nu mai pomenim pe comuniști. Toți aceștia, în concepția autorului sunt mai rău ca hoții : „deoarece aceștia respectă proprietatea, ei dorind numai ca proprietatea să devină a lor, pentru a o respecta și mai mult ; pe când filozofii urăsc proprietatea ca proprietate, ei dorind să distrugă însăși ideea de posesiune personală“.

Sfera și crucea (The Ball and the Cross, 1910) e o moralitate medievală convertită în roman modern, după unii cel mai bun din câte a scris Chesterton. În el problema religioasă care s'a deghizat până acum în controverse etice, e pusă pe față. Profesor Lucifer, inventator și aeronaut, are în aparatul său, în văzduh, o conversație cu părintele Mihail, călugăr bulgar, pe care-l aduce cu sine din vestul Bulgariei, Dedesubtul lor catedrala Sf. Paul, cu crucea ei așezată pe globul cel mare, e însuși simbolul acestei conversații : așadar ce e de preferat ? Sfera, adică știința, ori crucea, adică biserica. Cele două noțiuni, a căror încercare de conciliere după Chesterton e o aberație a epocii victoriene, nu se vor împăca în balon. Dimpotrivă, Lucifer e atât de furios, că nu poate converti pe popă, că-l aruncă jos. Noroc că părintele cade pe catedrală ; ea îi întinde o mână de ajutor ; crucea, de care acesta se agață. De pe cruce se lasă în interiorul edificiului, unde va fi luat drept nebun și dus pe sus de jandarmi la un ospiciu. Romanul s'ar sfârși legitim aci, dacă autorul n'ar mai avea și alte discuții de pus la cale. Iată, într'adevăr, cam din senin, pe catolicul Macian și ateul Turnbull discutând aprins, nu la Sf. Paul, ci în Ludgate Circus, alt cartier al Londrei, unde scena se mută ca un decor de teatru. Cum ei nu se mai pot arunca din aer, discuția lor va degenera în duel ! Și restul romanului devine o minunată, deși cinematografică, epopee a duelului. Poliția și trecătorii vor urmări și întrerupe pe dueliști ; ei însă vor fugi și-și vor muta mereu duelul, încrucișându-și spadele abia despărțite de vreun nou accident. Nu numai trecători inopinați vor separa, în veșnica lor goană, pe încăerați, ci și discuții care provoacă armistițiul și devin un al doilea duel, pe deasupra și paralel cu cel real. În fuga lor, cei doi ajung la țărmul Angliei, unde o doamnă i-a luat în automobil. Dați jos, încep din nou bătaia ; îi surprinde marea, o barcă îi salvează pe o insulă. Duelul reîncepe în tihna singurătății, dar poliția ajunge și acolo. Se deghizează și inventează alte tertipuri ca să se poată bate înainte. Un yacht îi duce mai departe, pe o insulă, cred dânșii, nouă. De fapt e tot Anglia, unde s'au întors ! Cu aceiași poliție după ei. O ultimă refugiere îi duce într'o grădină frumoasă. Vor poposi măcar acolo ? În grădină dau de un om care se pretinde Dumnezeu. Da, fiindcă grădina e a unui ospiciu ! Printre clienții lui, cei doi controversați din aer ! Numai că, precum era și de așteptat, profesor Lucifer — știința — e acum directorul balamucului. Mai mult, ca director, el are idei și legi nouă. După ele niciun nebun nu-și va recăpăta libertatea decât dacă știința îi dă certificat de sănătate. Ceiace face pe un nebun ireductibil să pună foc așezământului și capăt romanului, ca știința să rămână 'n aer, unde Lucifer urcă din nou în aparat.

Cum vedem, aceiași interpretare de noțiuni dublată de ironia relativității adevărului omenesc. Cine pierde însă, mai multe pene din această jumelire grăbită, e curcanul pedant care poartă numele de determinism științific...

Pe aceiași temă e brodat tot atât de frumosul roman dela 1912 : *Manalive*.

Innocent Smith e un nebun, care intră într'o pensiune foarte normală. Acolo în loc să sperie lumea, iată că el devine personajul cel mai iubit ; plăcerea, mai ales, și veselia cocoanelor ; una chiar îl alege de bărbat. Dar în ajunul nunței o telegramă face să sosească doi psihiatri, cu o cantitate întreagă de încriminări împotriva lui Innocent Smith, bazate pe documente ce vin numai puțin din Franța ca și Rusia, California și China. Adus în fața tribunalului, un fantastic tribunal, Smith e întâi acuzat de crimă. Da, răspunde el,

am omorît, e drept, odată un profesor al meu de universitate, un filozof schopenhauerian care ne tot spunea că moartea e supremul mijloc de fericire în viață. Ca să-i pricinuesc această fericire, i-am luat ticăloasa de viață! Negreșit, Smith e achitat. Al doilea proces nu e mai puțin de partea lui: Smith a spart e drept odată o casă; dar se dovedește că era a lui! Al treilea proces e de bigamie. E drept, Smith s'a căsătorit cu mai multe femei, dar dovedește de asemenea că femeia, era una și aceeași:

Negreșit, discuții lungi, îmbibate cu umor, Țes tot romanul, care în fond e o critică magistrală a așa numitelor idei dobândite și prejudecățile omenești.

Hanul sburător (The flying Inn. — 1914) e deasemenea o șarje la adresa bigotismului înfățișat alegoric. Anglia e invadată de islamism, cu plaga lui, abstenența: toate hanurile, deci, se vor închide. Numai unul, al inefabilului Pump, care reprezintă pe autor! — va lupta pe viață și pe moarte contra aberației de a nu se bea. Romanul e împănât cu versuri, dintre care se reține în special faimoasa baladă pe care prietenul hangîului, un căpitan irlandez, o recită în cinstea sfântului George, patronul Angliei, care mai înainte de a fi omorît balaurul și săvârșit toate isprăvile sale, n'a șovăit să se înfrupte din mîncărică bună, și dintr'o ploscă sănătoasă de bere engleză!

În sfârșit, *Intoarcerea lui Don Quijote* (The return of Don Quixote, 1927) e parodia falșului eroism, și o reînnoire a autorului în tema medievală.

Toate aceste romane, cu oameni și situații proiectate pe un fond de burlescă himeră au o singură trăsură de unire: autorul lor. De aci și unitatea lor consistînd mai mult în repetare, aceeași repetare de sine în care cade Chesterton și cînd va trece la genuri diferite. Nimic într'însele din substanțialitatea omenească a eroilor robustului Wells — chiar cînd tratează Utopii —, din acuratețea caligrafică și fotografismul lui Galsworthy, sau banalitatea de insistență aproape ingenuă a lui Arnold Bennett.

Intre eroii lui Chesterton și ai acestora, e tot atîta distanță, ca dela Mickey Mouse — acrobaticile desenhuri de film vorbitor — la amorurile impecabile al lui Rudolph Valentino!

E că autorului nu-i pasă de creație. Poate nici n'o are la 'ndemână. Poate nu crede în alta decît în a lui Dumnezeu. Dar și de-ar avea-o se pare că ar nesocoti-o. Romanul lui fiind un pretext. Ca și la Shaw, materialul omenesc e o armă. Cu ea face idei. E caracteristic că dintre toți contemporanii săi, Chesterton seamănă mai mult cu antipodul său, cu care, dealtfel se întâlnește mai mult decît oricare altul, pe teren. Nu-i într'adevăr Chesterton un Shaw à rebours? Un catolic petulant și carnivor care-și ispășește animalitatea în ascetismul dogmei, pe cînd celălalt, farinaceu și vegetarian, își răscumpără abstenența în senzualitatea interioară a protestantismului profanator și ateu. Firește și spiritual, fiecare e tonul complimentar al celuilalt.

Drama unuia, ca și romanul celuilalt, deopotrivă de artificiale, sunt virtuozități pe deasupra genului și se mențin numai prin geniul cu care autorul le distruge ca să se afirme pe sine.

Romanul lui Chesterton e un vehicul sui generis, la care un popă surugiu, pleacă din Avignon ca să înhame 'n cale toate mârțoagele Domnului. Puțin ne privesc acestea. Important e cel de pe capră, — neobositul brio cu care-și bate telegarii închipuirii, își frînge osiile la mijlocul drumului, le culege de pe jos și înhamă iar, ca să ajungă vesel cum a plecat, la destinație. Destinație care e un petec de pajște bună cît pentru tras un chef cu chindie pe iarbă, cu o condiție: să închidă cerul deasupra.

IV

Dela romanele lui Chesterton trecerea e mai ușoară la articolele și eseurile sale.

Aceiași atitudine le domină. Numai inspirația vine mai aproape, dela oameni aveau și lucruri divine. Să amânăm *Ortodoxia* (Orthodoxy, — 1908), care fiind opera sa cea mai de seamă, e sinteza tuturor celorlalte. Să o reconstituim mai degrabă din cele ce o anticipează sau o parafrazează.

Printre acestea *Heretics* (Eretici, 1905), vine a doua în valoare. În ea Chesterton nu mai speculează fantastic, ci atacă personal, erezia surprinsă în contemporani. În primul eseu, *Observări introductive asupra importanței ortodoxiei chestertoniene*, o paradoxală analiză ne revelează natura polemică chestertoniene.

„În vremurile vechi ereticul era mândru de a nu fi eretic. Pe atunci statele lumii „și poliția și judecătorii eraueretici. El era ortodox. El nu avea mândria de a se răscula împotriva lor; ei se răsculasera împotriva-i... Omul era mândru că e ortodox, era mândru că are dreptate. Dacă ședea singur într'o strigătoare singurătate, el era mai mult decât un om; era o biserică. Era centrul universului; în jurul lui rulau stelele. Toate torturile smulse iadurilor uitate nu puteau să-l facă să admită că el era ereticul. Însă câteva fraze moderne l-au făcut (azi) să se infecteze de așa ceva. El spune cu un răs conștient: De nu mă'nșel sunt un mare eretic! Și cată în juru-i după aplauze“.

Cu greu s'ar putea găsi o mai abilă disociație de idei, o mai incisivă expunere a opoziției dintre adevărata erezie și adevărata credință, la lumina unui singur termen bine proiectat în actualitatea scepticismului modern. Sub acest flagel al zilelor noastre orice credință, orice convingere e atât de slabă, că e mai degrabă o erezie; pe când în evul mediu până și erezia avea tăria și severitatea pietății.

În eseu următor, *Spiritul de negație*, Chesterton atacă pe Ibsen, în care vede încarnarea aceluși spirit ce a făcut pe Bernard Shaw să exclame că: legea de aur e aceea că nu există nicio lege de aur.

După Chesterton, „absența unui ideal pozitiv durabil, absența unei idei permanente a virtuții“ de care e străbătută întreaga operă a marelui nordic, constituie o optică a eroarei:

„O mare prăbușire mută, o uriașă nespusă desamăgire a dat în vremea noastră „peste civilizația noastră nordică. Toate virtuțile trecute au asudat și s'au crucificat într'o „încercare de a înțelege adevărata viață, ceiace e cu adevărat: omul bun... Ibsen e „întâiul care se întoarce dela vânătoarea desnădăjduirilor, ca să ne aducă vestea „marelui eșec“.

Negreșit, mai mult decât Ibsen, Nietzsche va fi luat la zor; dar Chesterton are ce are mai mult cu englezii săi. Rudyard Kipling e acuzat că „face lumea prea mică“ prin militarismul său de fațadă și patriotard, ca și prin exaltarea măririlor de aparență; Bernard Shaw, la care recurge periodic în cariera sa, ca boxerul la sacul de antrenament, „ține capul sus și fața disprețuitoare înaintea uriașei panorame a imperiilor și civilizațiilor fără însă ca aceasta să ne convingă că dânsul vede lucrurile așa cum sânt“. Un sentiment de superioritate ne ține reci și practici; faptele singure pot face genunchii noștri să se 'ndoaie ca de o teamă religioasă; faptul (de pildă) că fiecare clipă de viață conștientă e o minune inimaginabilă. Faptul că fiecare față în stradă are neprevăzutul incredibil al unei povești cu zâne. Ceiace împiedică pe om de a concepe aceasta nu e luciditatea experienței, e simplul obicei de a face pedante și fastidioase comparații între un lucru și altul.

D. Shaw, de laturea practică poate omul cel mai uman pe lume, e din acest punct de vedere neuman“.

Cine poate spune că dizolvantul spirit shawian nu și-a găsit în cuvintele de mai sus justa lui stigmatizare?

Tot așa Wells cu scientifismul lui literar, sceptic și maniac :

„Nimic nu durează, nimic nu-i nou și sigur (afară de mintea pedantului)...

„A fi într'adevăr nu-i niciun a fi, ci o devenire universală de individualități.

„Plato sta cu spatele la adevărurile lumii când întorcea fața la muzeul lui „cu idealuri specifice,.. D. H. G. Wells e încă atins de marea iluzie științifică ; vreau „să spun, obiceiul de a începe nu cu sufletul omenesc, care e cel dintâiu lucru despre „care omul află ceva, ci cu ceva care se cheamă protoplasmă, și care e cel din urmă „de care aude... Cel mai interesant lucru despre D. H. G. Wells e că dânsul e singurul „dintre mulții săi contemporani străluciți care n'a încetat să crească. Stai treaz noaptea „și cu siguranță ai să-l auzi crescând. Cea mai evidentă manifestare a acestei creșteri „este, e drept, o schimbare treptată de păreri“...

Iată-l pe George Moore, hipersensibilul romancier irlandez, autor de cărți împănate cu amintiri de cel mai intim subiectivism și de o nesfârșită autoadmirație :

„Ne-ar preocupa într'adevăr mult mai mult D. Moore, dacă n'ar fi dânsul așa „de preocupat de sine însuși... E singurul fir ce leagă catolicismul de protestantism, „realismul de misticism — el, sau mai degrabă, numele lui. E profund absorbit până „și'n păreri pe care nu le mai are, dar în care pretinde să fim noi absorbiți... Când un „altul spune : Frumoasă zi, D. Moore spune : Văzută prin temperamentul meu, ziua „apare frumoasă. Când un altul spune : Milton are evident un stil frumos, D. Moore „spune : Ca stilist Milton totdeauna m'a impresionat“.

Negreșit în ochii lui Chesterton, Moore mai e vinovat de a fi părăsit catolicismul : „părăsire a cărei relatare din parte-i, e poate cel mai admirabil tribut adus acestei credințe în ultimii ani. „Dar mai e și omul care urăște catolicismul, fiindcă acesta sparge casa cu oglinzi în care dânsul trăește. D-lui Moore nu-i displace atât de mult să i se ceară să creadă în existența spirituală a miracolelor, cât îi displace să i se ceară să creadă că și alții mai trăesc pe lume“.

Ar fi să facem o confruntare proaspătă și devastatoare, multor personalități și idei contemporane, ca să-l urmărim pe Chesterton în toate eseurile sale, — fie că face apologia celților care cred în zâne și bazme, ori a familiei, sau că apără ca în volumul *Fantezii versus Marote* (*Fancies versus Fads* — 1923), rima ori discută pe Hamlet la lumina psycho-analizei, analizează pe Arnold Bennett, apără unitățile dramatice, ca și Anglia — veselă a lui Milton, sau găsește *Care-i meteahna lumii* (*What is wrong with the World*) în volumul dela 1910.

În *Având toate 'n vedere* (*All things considered*) dela 1910, se joacă cu teme minore ca patriotismul și sportul, controversa Zola, se pronunță contra maniei fonetice care goleşte cuvintele de rezidiul lor reprezentativ și savoarea lor arhaică, contra emancipării femeii și altor aberații moderniste. Așa după cum în *Crimele Angliei* (*The crimes of England*, 1916) acuză Anglia de a fi încurajat, — dela Frederic cel Mare la Napoleon și dela acesta la Lord Salisbury și războiul mondial — Germania în politica ei agresivă împotriva Franței și opune cultura franceză celei germane în cuvinte prea des citate :

„Sunt cu desăvârșire pentru fantezia germană ; dar mă voi opune până la moarte „gravității germane. Sunt cu totul pentru poveștile lui Grimm, dar dacă există așa ceva „ca legea lui Grimm, aș călca-o de îndată ce aș ști ce'nseamnă. Imi plac picioarele prusacului (în cizmele frumoase) venind pe gura hornului și umblând prin casă. Dar când „el își procură un cap și prinde să vorbească, tare îmi vine să casc“... Și mai departe : „Germanii nu pot fi adânci fiindcă nu consimt să fie superficiali. Ei sunt vrăjiți

„de artă și cască gura la ea și nu pot vedea în jurul ei. Lor nu le vine să creadă că „arta e un lucru ușor și vaporos, un fulg, fie chiar dintr'o aripă de inger. Numai mărul „e la fundul lacului; cerul e la suprafață.

În *Alarmer și Divagații* (Alarms and Discursions) dela 1910, își joacă fantezia cugetătoare în jurul garguilor, precum condamnă insomnia înfrigurată din manifestul futuriștilor :

„E singurul cuvânt adevărat al Domnului Marinetti despre sine însuși : insomnie „înfrigurată. Întreg universul aleargă rupt după fericirea nopții : numai nebunul n'are curajul să doarmă“.

În *Suntem noi de acord* (Do we agree, ed. II 1928) o nostimă dezbatere publică pe care, sub prezența lui Hilaire Belloc o are cu Bernard Shaw, asupra democratismului socialist, epitetul de „nebun“ îi este dimpotrivă aplicat lui, după ce preopinutul are desigur grije să și-l aplice lui însuși.

Dar proza lui Chesterton urcă până la critică. Dacă unui Carlyle, Mathew Arnold, lui Jane Austen, Blake, sau Tennyson, le închină numai eseuri, o bună parte din seriozitatea numelui său a fost clădită pe astfel de studii. Dar să nu ne așteptăm nici în ele la estetism. Ceiace interesează pe autor e tot laturea etică a personajului.

Astfel în studiul despre *Dickens* (1906) ni se analizează cu istețime popularitatea lui Dickens, acel „apel au peuple“ care derivă din imensa lui umanitate. Dacă Chesterton pronunță cuvântul creație, e nu ca să înțeleagă ceva mai mult.

În *Stevenson* (1927) deasemenea dânsul vede o morală, aceea că noi „nu putem fugi de copilărie“ :

„Crunta întoarcere la simplitate ca expresie a unei sete aprinse după fericire „iată singurul și deapănarea fapt al istoriei întregi; și aceasta-i importanța lui Stevenson „în istoria literară“.

Iar în *Browning* (1903) cu greu am putea pricepe mai mult decât că „poetul nu trebuie să scrie pentru critici; el trebuie să scrie pentru Dumnezeu însuși“, fiecare din noi trebuind să-și dea seama că e cu puțință să fim prietenii Domnului chiar când suntem dușmanii rasei omenești“.

După cum lui *Shaw* (1909) îi închină tot atât de multe pagini, ca să disece spiritul lui hiper critic și metalic, care desbracă realitatea de toată poezia și tot supranaturalul ei prin o axiomatică reducere la absurd. Astfel de om foarte ușor în concepția sa n'a scris niciodată un rând poetic și e numai autorul „a lungi prefețe la chiar foarte scurte piese“ !....

Negreșit, critica și întreaga atitudine literară a lui Chesterton sunt o proaspătă reacțiune împotriva „școalei estetice“ engleze care și-a făcut apariția în ultima decadă a veacului trecut, cu Wilde, Pater, Beardsley și o sumă de poeți ultradecadenți tip Dawson; în fața specimenului lor de viață — negreșit facem aluzie la toți — etomania lui Chesterton nu se putea decât desgusta pe vecie de orice suna a „estetism“ și cu reminiscențe de acelaș parti-pris, dânsul se apropie cu temere — deși nejustificată — de chiar ultimul mare vlăstar al școalei de a 1896, poetul William Butler Yeats.

C R O N I C I

IDEI OAMENI & FAPTE ARHIVA FONOGRAMICA

CULEGEREA ideală a cântecelor populare este înregistrarea cât mai credincioasă, obiectivă, cât mai apropiată de originalul sonor și ritmic. Culegerea și notarea după impresia auditivă este lipsită de aceste garanții de obiectivitate. Și, de fapt, activitatea culegătorilor de acest fel a dat greș, nu numai în țara noastră, ci și aiurea. — Trebuiau aflate alte metode de înregistrare. Pentru aceasta era nevoie de însăși cunoașterea elementelor constitutive ale expresiei emoțiunii muzicale. Și într'adevăr, grație stabilirii vibrațiunii ca dedesupt material al sunetului, arta muzicală capătă legătură cu științele fizico-naturale, ale căror metode de cercetare nu întârzie de a smulge universul sonor din zădărnicia speculațiunii metafizice de odinioară, întemeindu-se astfel cercetării muzicale, solide baze științifice, Acustica fizică, fiziologică și psihologică, adâncesc posibilitățile de cunoaștere a fenomenului muzical, iar studiul vibrațiunilor sonore conduce la problema indispensabilă cercetărilor, a metodelor grafice și de înregistrare.

Cum posibilitatea de cercetare, măsurare, determinarea expresie emoțiunii muzicale depinde de fixarea elementelor vibratorii cari o constituiesc — însușirile de înălțime, durată, intensitate și timbru ale sunetului, — urmează că înregistrarea cea mai credincioasă este aceea care va fixa aceste caractere ale vibrațiunilor ce exprimă emoțiunea muzicală. O asemenea înregistrare nu poate fi obținută decât prin *metodele fonografice*. Unde sonore produse prin cântarea unei melodii se imprimă în masa ceroasă a cilindrelor fonografice și imediat, schimbând membrana înregistratoare, prin cea reproducătoare, șențulețele săpate în cilindru redevin undele sonore care compun melodia înregistrată.

Sunt numeroase procedeele de înregistrare, mai ales în vremea noastră, a triumfului mecanicii, al mașinilor

vorbitoare, al sincronizării înregistrărilor optice cu cele acustice ca în filmul sonor. În special, sunt de semnalat metodele de fotografie sonoră, inventate de învățații americani, metodele de fonografie, — cum le numesc ei, — pe cari le-au experimentat și le utilizează astăzi în culegerile de cântece populare ale Negrilor. Toate aceste mijloace de înregistrare: mecanice, electro-magnetice sau optice, nu pot, cel puțin deocamdată, să fie luate în considerație pentru nevoile noastre, fie că nu sunt practice, se mănuesc și transportă cu mare greutate, fie că sunt prea costisitoare. Pe câtă vreme fonograful este ușor transportabil la sursa cântecelor, la țară, nu este scump și poate fi mănuit cu multă ușurință. Fonograful asigură obiectivitatea, dar și repeziciunea culegerilor. Căci pier cântecele, pier ethosul lor specific, pier modurile antice care formează cadrul lor de desfășurare melodică și ornamentală, pier întreg caracterul monodic al cântecului românesc sub silnicia armonică cu care zeloșii noștri amatori de muzică au năpădit școala, biserica, oștirea și orice pornire de cultivare în ramura muzicii, iar soldații duc cu ei la sate, după isprăvirea stagiului de miliție, nu numai ecouri de diatonism occidental, ci și monstruoșitățile șansonețelor de suburbie, transformate în marșuri patriotice și ostășești, românești. Înregistrarea deci cât mai grabnică a cântecelor pe cilindre fonografice se impunea imperios, pentru a putea culege ce ne-a mai rămas. Dacă încercările de culegeri făcute de muzicanții amatori sau practicieni și chiar de artiști nu au dat și nu puteau da rezultate mulțumitoare, înregistrări de cântece cu ajutorul fonografului, pe cilindre fonografice ca în camera fotografică, se pot face cu multă ușurință

Acestea sunt nevoile cari au determinat și principiile pe temeiul cărora a fost organizată *Arhiva fonogramică a Ministerului Instrucțiunii Publice și Cultelor*. Con-

ducerea instituției a fost încredințată unei comisii formate din trei membri, cari lucrează sub președenția renumitului muzician și folklorist, dl. *Tiberiu Brediceanu* și din care fac parte, în afară de dl. Brediceanu, compozitorul *Sabin V. Drăgoi* și scriitorul acestor rânduri. Au fost procurate, în primul rând, instrumentele necesare de înregistrare, măsurătoare și cercetare: fonografe, tonometre, rezonatoare, metronoame, precum și biblioteca necesară și cilindre fonografice. Apeluri trimise către toți iubitorii melodiei populare românești au putut face posibilă selectarea personalului necesar, Arhiva fonogramică aflându-și în acest chip un număr însemnat de fanatici și conștiințioși culegători, cărora le-au fost puse la dispoziție aparate fonografice și cilindrele necesare. Pentru unificarea metodelor de culegere, în afară de instrucțiile verbale date de membrii comisiei, a fost redactată și tipărită o broșură specială, conținând *îndrumări practice pentru culegerea de folklor muzical cu ajutorul fonografului*. Odată cu aparatele și materialul de înregistrare, fiecare culegător a fost înzestrat cu câte un jurnal tip, în care se trec date relative la înregistrare, la persoana celui dela care se face culegerea, la obiectul înregistrării, la modul de exprimare al cuvintelor, la particularitățile dialectale, la maniera de a cânta, ținuta, gesturile executanților etc. Grație indicațiilor date de colaboratorii „Arhivei”, au putut fi descoperite sursele mai importante de cântece populare, precum și diferite date relative la psihologia muzicală a țărânului român: podoarea cântecului, respectul ierarhic pentru anumite melodii, teama de mașina înregistratoare că «ia glasul» pe lumea aceasta sau pe lumea cealaltă, etc.

Au fost înregistrate melodii populare din toate ținuturile României Mari: *colinde, cântece bătrânești, haiducești, hoșești, de stea, melodii de scene religioase sau rituale, jocuri, doine, bocete, strigături, muzică bisericască, semnale de muncă, cântece de copii, satirice, ale sectanților religioși, pornografii, etc.*, executate din *fluer, caval, flaut, flueraș, trâmbiță, bucium, tuțnic, cimpoi, vioară, cobză, chitară, frunză, solz de pește, trompet, clarinet, trăștie fluerate din gură sau cântate cu vocea*. În prezent, activitatea de înregistrare este organizată pe regiuni, pentru fiecare regiune fiind repartizați câte doi până la patru culegători. În afară de culegerile bogate din Oltenia și Moldova, trebuesc semnalate interesante culegeri făcute din Basarabia și din Dobrogea.

Totodată, au fost luate măsuri pentru achiziționarea depozitelor fonogramice existente înainte de fundarea așezământului nostru. Astfel, au fost achiziționate fonogramele rămase de pe urma mult regretatului maestru *Kiriac*, constând din 75 melodii. Au mai fost apoi achiziționate din bogatele colecții ale lui *Tiberiu Brediceanu*, 779 melodii. Aceste două colecțiuni, *Kiriac* și *Brediceanu*, constituiesc documente de cea mai deosebită importanță istorică, pentru tendințele de întemeiere a unei cunoștințe a vieții muzicale românești. De asemenea, au fost procurate și colecțiuni de cântece no-

tate în semne muzicale după auz, între altele colecția de o covârșitoare importanță științifică și artistică: „303 colinde” culese de renumitul compozitor al Operei „*Năpasta*”, d-l *Sabin Drăgoi*, colecție apărută sub auspiciile și prin îngrijirea conducerii Arhivei fonogramice.

Astăzi Arhiva fonogramică dispune de aproape 7000 melodii, culese din întreg orizontul firei românești. Este de prisos să adăugăm ce interesant material de studii și cercetări oferă această comoară sintetică și reprezentativă a sufletului rasei noastre. Cifra de 7000 nu este destul de mulțumitoare pentru imensa bogăție de cântece populare românești; este însă scuzabilă ținându-se seamă de timpul scurt, abia doi ani de zile, de când se lucrează și avându-se în vedere că nu cunoaștem instituțiile de acest fel care să poseadă o asemenea colecție de material folkloristic muzical authton. De altfel, suntem printre foarte puținele popoare la care folklorul muzical face parte din nepretuitele bunuri naturale ce trăesc încă real în popor.

Așa dar, ceiace posedă Arhiva fonogramică până acum nu constituie, decât un fragment, poate nu cel mai caracteristic și original, din imensa bogăție a folklorului nostru muzical. Iar prin faptul că ținuturile românești au trăit veacuri dearându-l, în condițiuni și sub influențe diferite, muzica populară românească cu toată omogenitatea și unitatea ei stilistică, este totuși extrem de variată în originalitatea ei. De aceea surprizele noutății, originalității și valorii artistice pe care le poate avea cercetătorul plasticei populare românești, sunt cu atât mai firești în domeniul manifestațiilor muzicale ale poporului.

Materialul fonografic nu este însă păstrat în forma fragilă, ușor supusă stricăciunii, a masei ceroase, în care au fost făcute înregistrările, ci este turnat în massă forte — metalică —, după care se scot copii în număr nelimitat, fără ca negativul metalic să se altereze.

Concomitent cu activitatea de înregistrare, se procedează deci la turnare și apoi la transcriere, urmând ca să se tipărească colecțiunile cele mai valoroase. Copii în ebonit, vor fi puse la dispozițiunea instituțiilor muzicale ale statului, precum și particularilor cari vor să facă studii în direcțiunea folklorului muzical românesc. Iar pe cele mai caracteristice le vom transmite prin radiofonie. Deci, în dificultățile de afirmare ale unei conștiințe vieți muzicale românești, Arhiva fonogramică nu este numai un deziderat, ci în bună parte, înfăptuire. Depinde de vrednicia noastră, ca această instituție să însemneze ceiace am râvnit, stăruiind pentru zidirea din temelie pentru nouile orientări ale vieții muzicale românești.

Activitatea asupra căreia „Comisiunea Arhivei fonogramice” pune un deosebit temei, este publicarea de material folkloristic. Pentru împlinirea acestui scop, comisiunea a hotărât editarea unei serii de lucrări consacrate pe cât posibil, fie câte unui gen muzical aparte: colinde, doine, balade, jocuri, bocete, etc., fie câte unui ținut geografic, fie în fine, alese după altfel de

criterii, monografic istoric sau de tehnică muzicală.

De exemplu prima publicațiune de acest fel este lucrarea consacrată colindelor cuprinzând „303 colinde“ culese de Sabin V. Drăgoi, din câteva județe din Transilvania. Din numărul important de colinde de care dispune „Arhiva fonogramică“ — încă peste 700 culese de Drăgoi, — 218 culese de profesor Gh. Cucu, 150 culese de profesor G. Breazul, 126 de profesor Mihail Vulpescu, 83 de Borșianu, 209 de Brediceanu, etc.

(fără a se uita cele 429 culese de Bela Bartok, aflate în manuscris la „Academia română“), am ales cele „303 colinde“ din colecția lui Sabin V. Drăgoi, ca prezentând și din punct de vedere geografic o mai strânsă unitate.

În chipul acesta vom proceda și cu alte colecțiuni, aflate chiar de pe acum în lucru, la tipar.

G. BREAZUL.

RENAȘTEREA TOMISMULUI ȘI CONCLUZIILE SALE ANTIDEMOCRATICE

Neliniștea sufletească și dezorientarea intelectuală care au frământat spiritele dornice de o îndrumare unitară, au avut ca efect, nașterea unui „*sentiment nou de solidaritate europeană*“, după cum se exprimă filosoful german *Hermann von Keyserling*. Umblând pe cărări izolate și întortochiate, spiritualiștii au teoretizat diferite concepții despre viață, care comportă totuși puncte de contact, și mai ales, necesitatea unor formule practice deopotrivă reclamate de exigențele realităților sociale. Neotomismul lui *Jacques Maritain* s'a imbinat cu neomedievalismul lui *Nicolae Berdiaeff*. Filosoful rus *Vladimir Soloviev* s'a îndreptat către universalismul catolic recunoscând supremația papei. *Henri Massis* a întins o punte de legătură între *J. Maritain* și *Ch. Maurras*, în timp ce critica democrației și incidental refularea divagațiilor singularului *Julien Benda*, au prilejuit întâlnirea pe acelaș drum între temporal și spiritual.

Trecând prin spiritualismul italian și prin cel englez și poposind la istorismul psihologic al lui *Oswald Spengler*, înrudit cu viziunile *pacifiste* ale contelui *H. von Keyserling*, putem desprinde și partea de contribuție originală a „*Gândirii*“ și tot odată conexiunile etico-sociale cu ansamblul mișcărilor similare din restul Europei. Situaarea spiritualismului gândirist se efectuează dela sine, prin amplificarea și adâncirea și rodului unei generații care s'a integrat efectiv în ritmul ideologic și în sensibilitatea estetică, definită de atâtea ori în paginile acestei reviste.

Evidențele corespondențe pe care le putem releva, își găsesc astfel multiple justificări, în cauzalitatea sincronă a spiritualității contemporane europene. Ne oprim deocamdată la renașterea tomismului, și consecutiv la postulatele antidemocratice ale neocatolicismului. Legitimăm această preferință pentru motive de utilitate imediată. Căci, putându-se folosi de condițiile prielnice ale unei aplicări concrete, neotomismul lui *J. Maritain* a depășit cadrul teoretic și năzuște către realități pragmatice. Un concurs de împrejurări favorabile a înlesnit această devansare. Iată un motiv în plus, în sprijinul preferinței noastre.

miste, *J. Maritain* ajunsese să demonstreze conținutul instabil și invertit al inteligenței, făcând o critică severă lumii moderne. Inteligența raționalistă, împotriva căreia se ridica el, limitată în cǎdrele materiei sensibile, anchilozase posibilitatea de cunoaștere a lumii imateriale, care era subordonată variabilității aprehensive a indivizilor.

De aici decurge nu numai neînțelegerea dar chiar și desconsiderarea forțelor latente, care cheazănesc emanciparea spiritului de sub tutela științifismului experimental. Nimic mai demoralizant decât această suverană abdicare dela posibilitățile de integrare în substanța divină, nimic mai stupid decât glorificarea idolatră a molohului materialist.

Reforma, cartezianismul, raționalismul revoluționar, și mai ales kantianismul „care nu a fost decât o catastrofă pentru civilizația occidentală“, nu sunt fenomene izolate, ci erorile esențiale de care suferă lumea modernă.

Deaceia și titlul cărții sale, evocă ecouri de apocalips și virtualități etice cu valoare permanentă și universală.

J. Maritain, reluând firul filosofiei tomiste, recunoaște adevărul real teoretizat de *Auguste Comte* și anume că, știința noastră se bazează pe date experimentale. Astfel, el ne spune, că, *Sf. Thoma* este de acord cu postulatele filosofiei pozitivistice deoarece el însuși crede „că simțurile noastre singure ne dau intuiția imediată a cece există înafară de noi, ideile noastre nu se explică prin Dumnezeu după cum credea Descartes—ci în lucruri, și aceasta prin mijlocirea simțurilor“. Aceasta însă este adevărat numai în cece privește *existența noastră materială*. O putere spirituală a omenirii bazată pe adevărurile redade prin intuiția sensorială a lucrurilor ar fi o monstrozitate. Inteligența noastră ne având virtualitatea intuitivă a spiritului divin, îl acceptă ca atare. De aceia, puterea spirituală, fundată pe adevărul divin își are origina într'un criteriu care transcende valoarea și posibilitățile de aprehensiune empirică a eului nostru personal. Am putea spune chiar, că miezul filosofiei tomiste rezidă tocmai în acest adevăr, «ea fiind, după cum spune *Jacques Maritain*, o gândire înainte de toate realistă și obiectivă, care

Prin fixarea punctelor de sprijin ale renașterii to-

subordonează esențial inteligența noastră ființei independente de ea”.

Criteriul adevărului pentru *Descartes* era iluzia evidenței cugetului nostru. *Cogito ergo sum*, zicea el. Evidența existenței gândurilor noastre, adică cugetarea, nu era altceva decât sensibilitatea și voința personală manifestată prin siguranța neîndoelnică a ideilor noastre. Vărand să dea un caracter veridic substanței spirituale, adică gândirii, *Descartes* se folosea de o interpretare dualistă silind ideile să trăiască sub permanenta depindință a materiei.

Raționalismul filosofic al lumii moderne decurge din reluarea acestei erori grosolane, de a considera lumea ca o creație a eului nostru.

Realitatea, în loc să aibă o existență obiectivă, devine o expresie a rațiunii noastre. În fața acestei aberațiuni, care totuși formează punctul de rezistență al întregului sistem de gândire pe care se sprijină toate valorile etice, juridice sau politice ale *statului democratic modern*, J. Maritain ia poziție contrară, și se îndreaptă entuziast și optimist către izvorul tămăduitor al gândirii scolastice.

Actualizarea lui *Thomas din Aquino*, nu este altceva decât urmarea firească a neputinței raționalismului, și totodată, o reacțiune împotriva paranoiei individualiste, anarhice și inconsistente.

A cunoaște după *Thomas din Aquino*, înseamnă a deveni. Procesul cunoașterii se realizează activ printr-o *transubstanțializare*, care duce la o *devenire imaterială a non eului*, echivalentă cu o contopire într-o existență imaterială. «Cunoscând — zice J. Maritain în *Reflexions sur l'intelligence* — eu mă subordonez unei ființe independente de mine, eu mă fac învins, apoi convins și supus ei. Și adevărul spiritului meu reese din conformitatea cu *ceace este înafară de el și independent de el*». Însăși cunoașterea științifică nu este altceva decât o revenire a spiritului la realitatea obiectivă, cu alte cuvinte la metafizică, singura știință adevărată, care ne oferă garanția siguranței absolute și trăirii adevărului imanent, găsit în esența vitală a lucrurilor.

* * *

Atât *J. J. Rousseau* cât și *Kant*, credeau că existența noastră materială implică o singularizare psihologică, personalitatea noastră subiectivă fiind ea însăși criteriul realității. Iată cum J. Maritain combate această idee, pe care o consideră eronată și neîntemeiată. „În vreme ce *Kant* — zice J. Maritain — nu afirmă activitatea decât prăbușind obiectivitatea, pentru că el nu are în vedere decât activitatea lucrativă, *tomismul*, pentru că vizează o activitate într'adevăr imanentă și într'adevăr vitală, *tomismul* face din obiectivitatea cunoașterii rațiunea însăși și scopul activității sale». Dacă pe *Kant* și *Rousseau* îi atacă pentru că creiaseră o metafizică a materiei, *pragmatismul american* este învinuit de misticism intelectualist și empirist. De aceea, J. Maritain se ridică deopotrivă și în contra lui *William*

James, pe care-l acuză de *nominalism*. Conflictul izbucnește mai acut atunci când J. Maritain descoperă că filosofia pragmatistă creiază o barieră între *morală și metafizică*. Concilierea lor pe planul realității imateriale, este o idee scumpă lui *Thomas din Aquino*, pe care J. Maritain o reia și o împotrivesc antagonismului evidențiat de filosofia pragmatistă. «Pluralismul anglo-sexon — zice J. Maritain, pluralismul pragmatist este expresia tip a metafizice fanatismului moral, care nevoind să recunoască de ordin universal nici de necesități date în natura lucrurilor, superioare îngustului domeniu al voinții și al binelui nostru, este condamnată să treacă dincolo de logică și principiul contradicției, și inabuşă toate legile ființei sub o inconsistență de „inceputuri absolute”. Eroarea esențială a „**noei teodicee americane**” după cum numește J. Maritain filosofia pragmatistă, rezidă în faptul că eforturile noastre de investigație empirică fiind paralizate de contingențele realității tangibile, domeniul cunoașterii este limitat. Din această insuficiență de depășire a cadrului restrâns al simțurilor noastre, reese „negarea a tot ceace nu este mobil și sensibil, negarea eternului și a intemporalului». Este clar că postulatele utilitarismului american, conchid către confirmarea valorii etice a pluralismului democratic. După cum a arătat și *Alain* vorbind despre *etica statului democratic modern*, care se află într'un antagonism ireductibil cu morala dogmelor religioase, J. Maritain subliniază faptul recunoscut de toată lumea, și care se desprinde logic și firesc din însăși realitatea lucrurilor, anume, că „atoputernicia lui Dumnezeu este incompatibilă cu individualitatea absolută a oamenilor”.

Și mai departe revine precizând: „Este limpede că *filosofia republicană* nu poate să se acomodeze cu un Dumnezeu atotputernic, stăpân unic al universului, cărui îi datorăm totul și el nu datorează nimic în schimb. Există asupra acestei chestiuni o tradiție republicană și socialistă franceză (*Proudhon*, de exemplu, proclamă decăderea absolutului „suzeran” al lumii, *Fourier* nu admite decât o „cooperăție societară” între Dumnezeu și om) tradiție dela care *James* s'a influențat prin intermediul lui *Renouvier*”. Atăcând prin urmare noua teodicee americană care tinde să elimine valoarea etică a lui Dumnezeu, substituind-o cu o metafizică individualistă, materială și anti-intelectuală, J. Maritain descoperă în *J. J. Rousseau* și în „influența intermediară” a lui *Renouvier* origina raționalistă și democratică a filosofiei americane. Stăpânind o perfectă unitate de gândire, și folosind o abilitate subtilă, J. Maritain pătrunde în esența ideilor, în miezul lor, le enuclează conținutul pe care-l disecă amănunțit descoperindu-i aderențele, și deci înlănțuirea cauzală a erorilor concomitente. Cu alte cuvinte, urmând calea cea mai eficace pentru a demonstra veridicul tezei sale, parvine să ridice pe un pedestal de graniț imagina vie și imanentă a filosofiei tomiste. Prin firea lucrurilor, J. Maritain devine un adversar al istoriei filosofiei și

susține existența unei *filosofii universale* valabilă pentru toate timpurile și pentru toate locurile, pe care o desprinde din datele înțelepciunii antice, reluată și definitivată de spiritul lui Thomas din Aquino. El crede că filosofia aristotelică a spus tot ce putea spune și că fiind dusă mai departe de către „Thomas din Aquino care a cules direct moștenirea” marelui gânditor stagirit, recomandă filosofilor contemporani — în lucrarea sa *Bergsonisme et metaphisique* — „că lucrul cel mai bun ce ar trebui să-l facă este de a umili filosofia în fața înțelepciunii sfinților”.

În rezumat, J. Maritain făcând un richizitor sever erorilor filosofiei carteziene și raționaliste, care au semănat anarhia și amoralitatea, se îndreaptă către gândirea aristotelică, care, fiind personificată în Thomas din Aquino, și adecvată realității, poate constitui criteriul unei orientări salvatoare. Deaceia, J. Maritain, pe lângă faptul că preconizează o nouă îndrumare fecundă și conformă cu realitatea, care să ne scoată din haosul individualismului abject și dezordonat, se crede îndreptățit să desprindă conținutul adevărului pe care-l profetizează din însăși frământările spiritului contemporan. Renașterea tomistă se impune, crede el, printr’o necesitate trăită, nu printr’o teoretizare livrească a unei idei de proveniență intelectuală. „Biserica recomandă doctrina lui Thomas din Aquino ca și pe doctrina sa proprie, ea nu o impune de loc ca o dogmă, ci o recomandă ca o filosofie, cu alte cuvinte ca o doctrină justificabilă prin rațiune și experiență”. Căci, nu trebuie să uităm, că filosofia lui *Thomas din Aquino* nu este altceva decât „filosofia lui *Aristotel*, negândită, aprofundată și rectificată de un geniu mai luminos și mai sintetic” adică filosofia filosofiilor.

La intersecția acestor considerațiuni, J. Maritain întrebându-se care sunt tendințele caracteristice ale epocii sale, și obiectivul către care se îndreaptă atenția novatorilor, răspunde prin trei cuvinte: „**realism, intelectualism și spiritualism**”. Din sinteza acestor evidențe incontestabile, din contopirea lor armonioasă și condiționată de o finalitate imanentă și obiectivă, a cărei valoare domină existența noastră materială J. Maritain desprinde o nouă orientare: „*Reîntoarcerea la real și absolut, pe căile inteligenței pentru primatul spiritului*”.

* * *

Antimodernismul lui J. Maritain înseamnă lupta împotriva dogmelor etico-raționaliste ale statului democratic modern. Înțelegem aceasta din faptul că J. Maritain pornește dela un fenomen general, dela constatarea lui ca atare pe care o face în următoarele cuvinte: „*Toate perioadele mari de cultură sunt dominate de o anumită idee pe care omul și-o face despre om*”, și pentru a contura și mai bine această concepție a daogă: „*Ideea modernă a omului descinde în special din J. J. Rousseau*”.

Atacând prin urmare indisciplina spirituală a lumii moderne, J. Maritain vizează pe J. J. Rousseau pro-

fetul liberalismului democratic, relevând totodată originile protestante ale reliefului său intelectual.

Cartezianism, raționalism, kantianism și succedanele lor politico-sociale, *contractualism, democratism, liberalism și egalitarism*, nu sunt altceva decât diferitele aspecte sub care se înfățișează gândirea și formele sociale ale statului democratic modern.

Privind ansamblul lui teoretic sau pragmatic, J. Maritain nu se poate sustrage datoriei de a nu ataca *democrația* și atunci stăruie cu atâta înverșunare împotriva erorilor esențiale ale raționalismului cartezian.

De aceia, în lucrările sale *Primauté du Spirituel* și *Trois réformateurs: Luther, Descartes, Rousseau*, va lăuda nu numai atitudinea bisericeii pe care și-o însușește în întregime, dar precizează totodată și vederile sale personale. „*Democrația* — zice J. Maritain — se confundă cu dogma poporului suveran, care unită cu dogma Voinții generale și cu legea expresiunii numărului, constituie eroarea panteismului politic (mulțimea Dumnezeu). Trebuie totodată să remarcăm, că ceace face să fie tragică viața popoarelor în timpurile moderne este faptul că în realitatea concretă **mitul religios al democrației** a invadat și contaminat peste tot democrația politică, și chiar toate formele actuale de guvernământ”. Asistăm prin urmare la un *conflict între democrație și spiritualitatea divină* dogmatizată de biserica romano-catolică și care se actualizează agresiv prin reacțiunea neocatolicismului. Încă din secolul XIX biserica a moștenit tradiția frământărilor catolice, uneori insurecțiuni violente împotriva laicizării universităților care monopolizaseră morala și filosofia. *Louis Veuillot* și *Charles de Montalembert* sunt reprezentanții acestei agitațiuni religioase. Disputa dintre Charles de Montalembert și *Victor Cousin* duce teoretic la ruptura dintre cler și reprezentanții etice oficiale. Trebuie să amintim că în sprijinul tezei susținute de catolici se adăugase și spiritul pătrunzător al lui *Auguste Comte*, care combătând eclecticismul lui *Iouffroy* îl acuză că „pretinde să ajungă la descoperirea legilor spiritului uman, contemplându-l în el însuși și luându-i visurile drept știință”. La această ofensivă împotriva mandarinelor universitar, care amenință să atragă sub raza lui de influență generațiile tinere, se asociază și *Taine* cu cartea lui *Les philosophes français du XIX siècle*, unde făcând o critică judicioasă lui Cousin, îl acuză că filosofia intrată pe mâinile sale, a devenit „o mașină oratorică” iar pe *Iouffroy* îl ironizează privindu-l în cadrul unor considerațiuni pejorative. Acest proces al neînțelegerilor dintre biserică și stat, a fost sesizat de *E. Boutroux*, care, făcând o examinare critică a filosofiei traversând spiritul vremii, constată că ea se depărtează de spirit în timp ce se apropie de lucruri. Prin aceasta, ea năzuește să se desprindă de sub tirania spiritului pur și abstract ca obiect de cercetare analitică, și se apropie de realitatea exterioară. Filosofia raționalistă și eclectică creiaseră un vid în jurul lor

prin noua orientare, ea capătă rădăcini, fixându-se pe un fundament solid, încrustat în viața reală.

„Incepând dela 1867 — zice E. Boutroux — activitatea filosofică în Franța s'a întors dela dialectica abstractă care nu-și asumă alt scop decât analiza, la definirea și concilierea logică a conceptelor, pentru a se amesteca cu ansamblul activităților științifice, religioase, artistice, politice, literare, economice prin care omul intră direct în realitățile date”.

Revenind la cece spuneam mai sus, J. Maritain și mai ales S. Deplouge printr'o lucrare în care vădește o luxuriantă informație bibliografică, și-au asimilat tradiția moștenită dela Veillot, Montalbert și Lacordaire, care încercând să concilieze catolicismul cu postulatele vieții sociale, relevând totodată conexiunile dintre realitatea concretă și dogmele creștine, făceau o opozițiune acerbă filosofiei secolului al XIX-lea. Ofensiva împotriva metafizicii raționalismului liberalist patronată astăzi de J. Maritain, nu este altceva decât continuarea disputei pe care o începuse Montalembert, cu Victor Cousin, pe tema separațiunii filosofiei și teologiei. Conflictul de altă dată dintre eclecticul etatizant Victor Cousin care oficializează morala individualismului laic, contri-

buind în cea mai largă măsură la răspândirea spiritului liberal în filosofie și între Mantalembert acest fanatic adversar al corupției morale și revelator al spiritului divin, se reeditează astăzi prin chemarea entuziastă a lui J. Maritain la realitatea tomistă, ca o salvare de sub dictatura plată și anarhizantă a raționalismului egalitar.

Până aici nu am făcut decât vagi aluzii la cartea lui J. Maritain: *Trois réformateurs: Luther, Descartes Rousseau*. Ea comportă o examinare amănunțită și totodată prilejul de a stabili un paralelism concludent între cei trei R ai lui Ch. Maurras: *Reforma, Revoluția, Romantismul*, față de care J. Maritain ia o poziția ostilă, căutând să invedereze conflictul dintre Luther, Descartes și Rousseau și gândirea aristotelico-tomistă, transpunând problema pe terenul religios.

Intr'o încercare de sinteză a spiritualității contemporane, gândirea lui J. Maritain și concluziile practice pe care le presupune, reprezintă poziția proximală spre care se îndreaptă formal, gândirea celor doritori de a da o orientare sintetică și armonioasă continentului european.

NICOLAE ROȘU

C R O N I C A L I T E R A R A

P O E M A M Ă R I I N O A S T R E :

MAICA DOMNULUI DE LA MARE DE EMANOIL BUCUȚA.

CONTEMPLATIV și domol, dl. Bucuța îndrăgește meterezele de cărți, marea, munții, copiii. Exoticul Stepei și mozaicul etaic al Dobrogei, Români de pretutindenii, drumețiile, înfrățirea prin slovă cu toate noroadele lumii, viața pitorească a Turcilor dintre Mare și Dunăre ori din unghiul Vidinului, l-au pasionat și le-a cuprins în tâlc literar. Cu asemenea însușiri nu poate fi decât un răzlețit în ritmul accelerat al actualității. Dacă nu abuzăm și nu imprimăm un defect cuvântului, îl putem numi un romantic, ce întârzie prea mult în preajma cetăților ruinate, peste câmpuri, lângă ape mari și adânci cari sorb gândirile sau ochii, în miez de codri, pe piscuri arse de vâlvoarea albastră a trăznetului. Din căpisterele cărților peste cari se apleacă pătura și din privirile înmuiate, reflectate meditativ peste lume, culegând aspecte blânde, irizate, prin vitraliile visului, își clădește d-sa literatura. Cărturarul împovărat de atâtea lucruri găsite în cărți, s'a întâlnit cu delicatul cercetător al sufletelor și peisajelor. Intre confrății de astăzi dl. Bucuța are un loc cu totul aparte. Când majoritatea scriitorilor captează viața în linii viguroase, lumină crudă, d-sa o situează în umbră, îi indulcește culoarea, îi netezește asperitățile, ca s'o prezinte în perspectivă discretă. Tendința momentului literar, aproape pretutindenii, constă în brutală disecare. Un realism scrâșnitor, care face

din scârțâitul cuțitului pe os și din despicarea nemiloasă a câmpului de stări psihologice, un deliciu. Dl. Bucuța, dimpotivă, *literarizează*. Oamenii dobândesc atribute de noblețe spirituală. Destramă fire din lirism său și le transmite eroilor. Și tot așa, cu jar din sine aprinde privilegiile.

Cine urmărește cele trei lucrări mai însemnate: *Legătura roșie, Fuga lui Șefki și Maica Domnului de la Mare*, nu poate să nu fie izbit de esența singulară pe care o aduce autorul, *dramaticul*. Gesturile de incheere ale eroilor săi sunt excepționale și ciudate ca însăși existența lor. Intr'o lume muncită de materialism și sensualitate, d-sa descopere figuri hrănite din idealism, din substanța lui Don Quijote. Și totuși veridice. Fiindcă umanitatea oferă, dincolo de zona vastă a calculatorilor egoiști, și rare exemplare din cei cari își poartă vrerile pe căi instelate, între cărți și flori. În psihograma d-lui Bucuța mi se pare că această înclinare ține locul de căpetenie. De aceea l-am cotate romantic. Inactual, anacronic, cum doar dl. Sadoveanu mai este.

Cu aceste daruri de originalitate, l-am văzut întâi în *Legătura roșie și Fuga lui Șefki* și pe aceeași linie se păstrează în *Maica Domnului de la Mare*. Alături de sufletele *Legăturii roșii*, de Șefki, Umurli, mai inscrie în foaia de zestre a literaturii românești, alte

valori estetice: Smaranda Filănescu, Lascaride, Zorca, Sabin Opreanu, între cari cu proeminentă distincție figurează Smaranda Filănescu, Maică Domnului de la Mare.

Și totuși cu o tehnică simplă. Căci d. Bucuța, cu afecțiuni pentru grație și minor, nu se avântă în cadre de mare anvergură. S'o spunem de la capăt: *Maica Domnului de la Mare*, fără să fie roman, a reușit să încorporeze în narațiune, un suflet și o specificitate locală. A surprins, cu mijloace subiective, un mediu corelat de timp și loc, al cărui interes de cunoaștere este susținut de o tramă pseudoepică și încheiat cu un final emoționant.

În literatura d-lui Bucuța omul nu se detașază de natură. E totdeauna, nu în mijlocul ei dar organic sudat de ea, făcând unitate indivizibilă. Ați observat că în *Legătura roșie* nu există un nume? Eroii se confundă cu arborii pădurilor și florile poenilor, alcătuind un trup și o respirație; din talpa pământului sue în ființe un fior care curge prin toate mădulele. Aceiaș sevă care gălgăie în vegetație și acelaș svon de viață trece prin oameni. Recitiți fragmente din *Legătura roșie* (pag. 22, 23—24), din *Fuga lui Șefki* (pag. 120) ori din *Maica Domnului de la Mare* (pag. 165, 138—139) și veți consimți că în scrisul românesc numai dl. M. Sadoveanu s'a arătat tot așa de mare interpret al omului în dependență de natură. Codrul muntelui din *Legătura roșie*, cu liniștea misterioasă, cu singurătăți mute, cu zumzetul că o armonică a tăcerii, a mai fost odată sugerat în *Pădurca Petrișorului*.

Dar, dl. M. Sadoveanu e mai mult cântărețul Moldovei. Zăriștea care l-a inspirat pe d. Bucuța este mai largă. În *Legătura roșie* a cules emoția picturală a munților și pădurilor, în *Fuga lui Șefki* balta și Dunărea, în *Maica Domnului de la Mare*, nesfârșitul cuib de lichid azurii al mării și al cerului.

Parcă „deslăpăit de locuri de vreme”, scriitorul „ascultă o chemare șoptită”, iar neasemănată frumusețe a peisajelor nu este „decât o revărsare de mireasmă a grădinilor lui Iăuntrice”.

În pastelistica literaturii românești, meșterul zugrav de icoane cu ierburi grase și aromitoare, cu boltă neagră de cetini, cu oglinzile bălților și cu infinit marin, a găsit o formulă nouă a combinării culorilor. Ca maestrul Renașterii a pătruns în secretul împletiturii liniilor și al jocului umbrelor. Căldura de virtuos cântăreț al naturii îl așază pe dl. Bucuța lângă înaintașii pastelului nostru în vers și în proză. Reșin însemnarea câtorva rânduri, de când am citit *Legătura roșie*, cari dau un tablou la fel de plastic și viu ca un pastel al lui Alecsandri: Armonios ca fraza lui Odobescu.

„...când ajungeam sus la aluniș, soarele ieșise și el deodată de după un vârf de brazi și pusese che-nar de fir pe toate culmile îngrămădite, de care se

rezema un cer lămpede și înalt. Inele de argint cădeau peste sat. Întăiul se prindea ca o cunună albă de clopotnița bisericii. Altul fugea, roată de foc, pe apa cotită, se ascundea pe sub punți sau se destrăma în unde, aprinzându-le. Pe stâncăria de deasupra lor se mișcau pânze lungi cusute cu pietre scumpe sau învâlvora cuiburi licăritoare, cu ouăle de aur ale păsării măestre. Iși scoteau pălăriile, își făceau cruce și intrau în pădure”.

Arta cu care dl. Bucuța filtrează natura, continuă estetica genului celorlalți precursori și o completează. *Maica Domnului de la Mare* cuprinde nenumărate crâmpăe din firea pământului și a mării. Rubrica însă ne hotărăște un spațiu mic și nu ne permite nici discuție prea întinsă, nici citate de bogată edificare. Mă voi restrânge la unul singur. În tonalitatea de cântec depărtat, avem imaginea unei nopți la marginea mării și a văzduhului:

„...de jur împrejur se rotea marea și se rotea cerul, scânteind. Era ca într'o beție a pământului, a fiarelor și a oamenilor, din zilele zeului cu alături de băeți și de fete goale pe înălțimile de la țarm. Zeii mari și mici ai adâncului veneau și ei la ospăț, Intrau între ei, și între ele, și purta fiecare un nume azurii din Omer”.

Feeria decorului, rezultă dintr'o pictură ocazională, presărată în imagini scurte, dar frecvente și foarte rar se ivesc descripții mai abundente. Se întrepătrund cu narațiunea. O exo-și endosmoză între părți.

Ca ambianță socială, în *Maica Domnului de la Mare*, se trece de la lumea simplă, la cea cu rădăcini boerești în epocile voievodale, ori la cea cu rafinement cărturăresc. Protagoniștii, nîmbași de noblețe spirituală sau descendentă din hrisoave, discută superior ultimele curente ale gândirii veacului: teosofie, asiaticism, mistică și raționalism, tehnică și primitivism, feminism, literatură sau elenistică. A prelucrat elemente de contingență actuală: Balcicul nostru devenit loc de odihnă și de manifestări intelectuale, cu îndrăgostiți de faleza stancoasă și de briza sărată, cu o universitate populară, unde își dau întâlnire, în pōpasul scurt al verii, artiști și oameni ai cărții. În majoritate mult tineret.

Desfășurarea povestirii nu ia nici 12 ceasuri. Se întinde de seara până în toiu nopții. În jurul unei reprezentării de teatru liber, se brodează pânza de reverie a unei poeme cu temă corneliană. Pe scena ridicată în buza mării, se înfățișază un joc sfânt, în care rolul Maicii Domnului avea să fie ținut de Smaranda Filănescu. Festivitatea nu este dictată atât de necesitatea compoziției — putea să fie și altceva — cât de îndemnurile personale ale autorului de a-și pune în evidență filigrana pitorească a evocării Răsăritului într'o poveste biblică. Jocul sfânt de pe terasa țarmului își face impresia unei actualizări și împământeniri — ca în stihurile d-lui Pillat — a le-

gendei sacre; iar spectatorii, în costumele orientale din pământul de baștină sau din îndepărtate țări ale Asiei, adună între orizonturi dobrogene, păgânism și creștinism, antichitate și modernism; zeii coboriți din erezuri și sfinți desprinși din credință. Apropieri de domeniul poeziei care stă sub semnele neîngrăditei libertăți.

În cursul jocului se produce deslegarea unei crize sufletești. Smaranda Filipescu, care iubește și este iubită de grecul Lascaride, oscilează între sentiment și datoria de a nu distruge tradiția nobilă a familiei, plecând după un venetic. Ca într'un *Cid* modernizat, eroina răspunde loial imperativului care-i venea dela strămoșii ctitori de biserică în vremea Brâncoveanului. Renunță la viață. Rolul ultimului act, pe care îl debitează Maica Domnului dela Mare, e o dramă a sa. Din convenționalul teatral se pășește pragul spre real. Smaranda Filipescu se asvârle în hăul de întuneric, de pe stâncă, în brațele talazurilor întărate de hulă. Lascaride se aruncă să o mântuiască și piere și el.

În chenarul primei idile fatale se înrămează a doua — succint prezentată. E tot o patimă tare și primitivă: idila Zorcăi și a lui Sabin Opreanu. Răsare și trăește cu flori pe la ferestre aduse de tânăr, și își trage vlagă din nădejdea că odată li se vor împlini dorurile în calea cărora stă neînduplecat tatăl fetei, bătrânul Rader. Sub oblăduirea Smarandei crește dragostea lui Sabin și a Zorcăi și cu ajutorul ei este îndrumată spre limanurile bucuriei. Înainte de a-și curma viața, Smaranda le înlesnește fuga, cu mijloacele (barca, banii și aranjamentul) puse la cale de Lascaride pentru plecarea lor. Pe când Smaranda Filipescu intră în negurile morții, ceilalți doi se îndreaptă spre fericire și viață. Un medalion de exultantă iubire, un cântec de triumf pus în contrast cu o elegie. Și amândouă își unesc liniile cu cadrul și cu celelalte fire ale narațiunii, înjghebând o poemă de dragoste care scandează alternanțe de ton minor elegiac și clinchet argintiu. Peste tot domnind răsuflul și privirea mării. Poemă fragedă modulată cu candoare de copil, *Maica Domnului dela Mare* este prima operă a literaturii noastre în care apare pe larg, țărnul și marea românească și unde vin să se încrucișeze ecouri din lumea de astăzi și din cea de odinioară, ce și-a trăit zilele în colțul acesta al Pontului Euxin.

Episoade multe, ca niște lavițe de odihnă, la răspântiile povestirii principale. Intocmai ca multe coridoare convergente, din cari se revarsă alt aur de lumină și alte glasuri (Amintesc două mari: pe cel tânguios al pictorului Mesrob și pe al fiziceii din Denham).

Susur mistic ca în poemele d-lui Voiculescu. Colorit din trâmbele picturale ale d-lui I. Pillat. Atmosferă de basm care te duce către d-l A. Maniu. Un lied nou cu sonorități multiple acompaniază compoziția narativă.

Fraza d-lui Bucuța este tot atât de particulară ca și psihografia, ca și metoda sa estetică. În opera d-sale, se poate bine verifica opinia, că fondul nu îngăduiește separația de formă; că nu este o simplă prelungire a celui dintâi, prin cea de a doua. Ci din contră, formează un bloc. În limba literară de până acum, d-l Bucuța a aruncat un ferment nou. Participă împreună cu câțiva din generație la echipa spărgătorilor de tipare. Un căutător. Gândirea d-lui Bucuța se comunică printr'o expresie liberă, șerpuită și contorsionată. De multe ori, vrea prin vagi estomări să sugereze. Trece peste normele stilistice clasice și își creiază o topică proprie, ca să valorifice culori, și mai cu seamă, nuanțe inedite. O sonoritate neîntâlnită altundeva te întâmpină din paginile cărții *Maica Domnului dela Mare*. O grijă neîntreruptă de a se salva din mecanizare, care osândește în genere literatura oricât de numeroase calități, de alt ordin, ar fi având. Fraza uleioasă, grea de multe înțelesuri, alunecă și se răsucește în volute. Autorul, necontestat, e un mare dușman al stilului costeliv. Înțelesul este învăluit în cuvinte cari se torc pacă neglijent. Ici și colo, sclipește stropul rar de graiu provincial, pentru cari unii i-au adus muștrări. Dar într'o velință aleasă cu izvoade din darurile lui Dumnezeu scriitorul a fost obligat să bată fire puțin uzitate, vorbe căzute în desuetudine sau răzlețite în cine știe ce colț de limbă românească. Și ca să ocolească prudent, temător chiar, cuvântul nou, vid de sonoritate poetică și barbar ca aspect. De altfel observația aceasta se referă mai mult la *Fuga lui Sefli*. Ultima lucrare nu conține particularități de lexic.

Portativul stilistic al d-lui Bucuța nu se face accesibil dela început. Trebuie să-i intri în încheeturi. Mărturisesc, că nu mi-a fost ușor să mă deprind. Un răstimp i-am refuzat lectura. Deabia după ce i-am acordat luare aminte, i-am înțeles orchestrația deosebită și mi-a procurat farmec. Innoirea cere eforturi pe seama artistului, dar și pe a receptivilor de artă, cari trebuie să-și potrivească pasul sufletului cu pasul promovării normale.

Maica Domnului dela Mare fixează o etapă din viața noastră națională. Balcicul este stabilirea românească la Mare, este efortul de a recuceri sufletește țărnul, care rând pe rând a fost grecesc și turcesc cu amestec bulgar. Și încă mai persistă să fie. Este expresia unui moment istoric și social. E conțurarea imaginii Balcicului *de astăzi*. Dar pe planuri cari se etajază către fundal, apare orașul de altădată. Cel dinainte de stăpânirea românească și altul mai vechiu din vremea când inflcreau la adăpostul protector al zeului Dionisos, negoțul și cultura grecească Ușor perceptibile, readucerile de imagini ale altor civilizații, se aștern ca falfăiri de boare caldă și parfumată peste prezent, purtând cu ele, din largul mării și din largul istoriei, un spirit de inavuțire. Pe

marina scăpărătoare de argint, scaldată în soare și azur, se intersectează prezentul frământat cu duhul trecutului mort. Năluca roșie în port de flacăra, trac sau bizantin — văzută și de Jirecek într'un basorelief — aleargă azi fantomatic în goana calului pe roca pietroasă și sunătoare dela Dionisiopolis. Este un simbol al revenirii trecutului în rada prezentului, sunt permanentele fulgerări de reminiscențe în oglinda zilelor noastre. Cărturarul — pentru care e și scrisă cartea — trăește pe țărmul și în sinusul dobrogean într'un fragment de orient, la o schelă de năzuințe românești și totodată peste vremuri până la Sciții cei aprigi.

În *Maica Domnului dela Mare*, d-l Bucuța nu ne-a dat un roman, ci o poemă. Epica aceasta extracul-tivată de contemporani nu intră în competența talentului d-sale. Deși a țintit într'acolo, mereu, — așa

bănuim noi — d-sa cântă pe o claviatură poetică vraja sufletelor covârșite de pasiuni intense și minunea eternă a naturii. Îngemănează contemplația apolinică a firii cu iragismul sufletelor sfărâmate. Un liric iremediabil, care a abandonat numai forma versurilor, folosită la început în cel dintâi volum, ca să întrebuințeze fraza liberă, dar cu ritm și forme muzicale. Elementul puțin comun în care ne conduce este încă o dovadă indiscutabilă a acestei structuri psihice a autorului. Din atare izvor a scos în *Maica Domnului dela Mare*, ca într'o cupă de cleștar, undă clară, care revărsată în suflet, are puterea miraculoasă de a te călăuzi în împărăția *Domniței Poezii*. Și după atâta violentare de realism, care ne copleșește de pretutindeni, e un antidot și o întremare.

CONST. D. IONESCU.

C R O N I C A P L A S T I C A

P I N A C O T E C A S T A T U L U I

DUPĂ marile succese ale expozițiilor de artă plastică de peste hotare — dintre care cea din Olanda e proaspătă în amintire — străinii dornici să ne cunoască mai bine la noi acasă s'ar aștepta să aibă de colindat o-bositor muzee după muzee. Și surpriza n'are să le fie mică atunci când vor afla că, dacă țara aceasta numără vrednici clăditori de frumos, statul nu s'a gândit să le adune opera în adăpost de occidentală accepție a cuvântului. Vor găsi în Bucureștiul cu pretenții de civilizație dacă nu traduse toate în fapt, în animație, fel de fel de instituții și de clădiri, dela Casele Autonome până la garajele de automobile oficiale, dar nu vor găsi un muzeu național de artă, nici măcar în programul vreunui partid politic.

Am avut un artist mare, un deschizător de drumuri, cel dintâi inițiator al nostru în puterea de exprimare a culorii — știu despre el mai mult din auzite; unde însă pot vorbi ele însăși bucățile acelea de soare din pânzele lui Șt. Luchian? Dar despre poezia melancolică a operei lui Andreescu, atât de mult al privilegiștilor pământului nostru, despre cel mai mare peisagist pe care l'am avut vreodată, unde putem afla cu convingerea fiecăruia? Din cele câteva lucrări dela Simu și Kalinderu? Da, oricum. Dar dacă n'ar fi existat nici această salvatoare inițiativă particulară? Și Andreescu și Luchian ai noștri au fost, lângă noi au suferit, nouă ne-au dăruit bogăția lor de suflet și noi n'am știut ce face cu darul lor. Astăzi opera le iese la iveală, câte un minut exemplar pe ici pe colo, doar numai ca prilej de nerușinată speculație. Pentru că un artist există cu adevărat în măsura în care poate fi public. Cum vă puteți imagina un pictor, așezat oricât de frumos, în istorie numai?

Și doar gând de înfăptuire a pornit de mult, tocmai de acum 66 de ani. Sub domnia lui Alex. Ion Cuza, odată cu școala de Arte Frumoase, a luat ființă și Pi-

nacoteca. Ce se putea aduna pe atunci mai de preț, portrete istorice, lucrări vechi aflate prin mânăstiri, a fost strâns la un loc. Erau și pe vremea aceia multe lipsuri, multe de început, multe de construit, dar odată cu nevoile cele practice, s'a găsit nimerit să nu fie lăsate uitării nici nevoile sufletești. Dela 1864 și până astăzi, instituția Domnitorului Unirii n'are istorie. În afară de întregirile întâmplătoare ale operelor de valoare din școala italiană și a colecției Grigorescu, în afară de alte mici donații, una a regelui Carol, Pinacoteca Statului își cunoaște în trecutul ei, doar nenumăratele-i peregrinări. Asta-i istoria ei: mutatul de ici colo. Dela Universitate la Ateneu, dela Ateneu la Parcul Carol, iar la Universitate, iar la Parcul Carol, din nou la Universitate, din nou la Ateneu și tot așa înainte. Cât au avut de suferit tablourile de pe urma unei astfel de tratări își poate închipui oricine. În timpul războiului, un număr de 75 lucrări din cele mai valoroase, au luat drumul definitiv al pierzării, odată cu tezaurul nostru. Iar după războiu, Pinacoteca avea o sală consacrată aproape în întregime lui Grigorescu și una profesorilor dela școala de Arte Frumoase. Se înfățișa publicului cele de mai sus într'o stare și așezare pe care e mai bine să nu o judecăm. Pinacoteca număra 110 Grigorescu, din epoca ultimă a activității lui, jumătate cel puțin numai schițe, dar nu putea fi văzut pe pereții ei nici un Luchian, nici un Andreescu și nici una din operele urmașilor lor: strălucita pleiadă a artei contemporane. Pentru astfel de motiv, la primirea vizitei ziariștilor străini cu ocazia Congresului Presei Latine, când trebuia par'că să le servim și altceva decât menu-uri și talente oratorice, s'a înghebat în grabă o expoziție, ai cărei organizatori colindau în goană pe la colecționari spre a strânge operele reprezentative ale artei românești.

Pe cât s'a putut, Pinacoteca existentă a fost reorganizată în toamna anului trecut. A fost scoasă sumedenia de copii neînsemnate care n'aveau ce căuta într-o colecție serioasă, aducând în loc, opere vii, iar pentru a mări suprafața de expunere s'au construit panouri, grupându-se lucrările, pe cât a fost posibil, pe școli. Și s'a tipărit în fine un catalog bogat ilustrat, primul pe care-l are Pinacoteca dela înființare. Față de marile cerințe ale unei asemenea importante instituții îmbunătățirile aduse par neînsemnate, dar să ne mângâem cu acest fericit început, când până acum Pinacoteca, pentru tot ceea ce privește cheltuielile de administrație și gospodărie ajunsese să aibă 1300 lei anual.

Colecția răsfrânge, prin feluritele-i lucrări, evoluția noastră, oglindind starea de propășire a jumătății secolului trecut. Sunt reprezentați, dacă nu în lucrările lor cele mai bune, măcar documentar, primii noștri pictori de chevalet, incomparabili superiori zugravilor de peste hotare chemați de boeri să le facă chipul. Lecco, Lapoti, Negulici și Tătărescu aduc luminile artei occidentale, modernizăm oarecum concepția bizantină dominatoare până atunci.

Mai înzestrat ca ceilalți, Aman ajută mult desvoltării gustului de frumos, organizând învățământul școlii de Arte Frumoase. Iar Grigorescu dă prima lecție de adevărat artist, eliberându-se dela început de academism și lăsând în urma lui o operă de mare lirism spre care îl chema idilile și privescările țării sale. Mai puțin fericit de cât dansul, Andreescu, cel mai veritabil descriptiv pe care l'am avut, moare de tânăr tocmai când talentul lui era în deplinătatea puterilor. Mărea aduce o ținută plină de distincție și vine după Aman cu lecția unei facturii largi și a unui studiu serios, consacrandu-se compoziției de mare amploare și portretului de dimensiuni. În vreme ce, bine ca și Grigorescu, diferit însă în ceea ce privește mijloacele, Luchian ca nimeni altul, înalță culoarea la viață de sine stătătoare, dându-i primul loc în pictură. Urmașii lor și-au găsit anul acesta locul convenit pe cât spațiul e permis și cu achizițiile Ministerului Artelor. Avem astfel reprezentat dela Luchian incoace efortul contemporanilor care duc mai departe esențialul picturii din toate timpurile, culoarea, căutând să desprindă o artă originală a pământului acesta, apropiindu-se tot mai mult de adevăr. Pentru greutatea situațiilor, multe lipsuri, multe păcate chiar trebuiesc absolvite și să ne obișnuim a vedea și în lucrări mai slabe, intenția, drumul spre ținta ce luminează în general operele de artă și le imprimă suflul acela de viață tânără.

Petrescu și Brâncuși, unul voluptos al culorii, celălalt al formei; Paciurea, misterios interpretator al lutului; Teodorescu-Sion, neîntrecut meșter al compoziției; N. Tonitza și Șt. Dimitrescu convingători și umani; Iser, expresiv mănuiitor al mijloacelor picturale; Han, clădător arhitectural de busturi și grupuri torturate și stări sufletești; Jalea și Medrea subtili portrețiști și statuari de forță; Pallady, rafinat al nuanței; Bunescu

mare peisagist de o rară elocvență de culoare; Ressu viguros realist; St. Popescu, Steriade și Dărăscu, impresionisti de rasă; Rodica Maniu, Elena Popeea, talente remarcabile — iată enumerarea în fugă a pictorilor și sculptorilor din marea linie a artei românești care sunt infine reprezentați în muzeul statului. Iar dintre cei veniți mai în urmă, unii tineri de tot: Milița Petrașcu, H. Catargi, Lucian Grigorescu, Corneliu Mihăilescu, Demian, Bacalu, Băeșu, Viorescu, Irina Codreanu, Margareta Cosăceanu, Onofrei, Maxy, St. Constantinescu, Papatriandafil, Ionescu-Sin și Sabin Popp, atât de înzestrat, mort de timpuriu.

Dacă pentru multă vreme, în sărăcia în care ne sbatem, nu putem râvni să adunăm la București din capodoperile artiștilor lumii concurând la marile vânzări ce au loc destul de des, e o datorie cel puțin să strângem lucrările de valoare ale pictorilor și sculptorilor noștri. Nu știm dacă și atunci când am avea bani disponibili, cu mentalitatea conducătorilor noștri de totdeauna, ne-am găsi vreodată alături de exemplul Ungariei la licitațiile de artă dela Amsterdam sau Berlin, dar măcar să ajungem să arătăm pe pereții unui muzeu măsura unui artist român — când astăzi, Pinacoteca posedă un singur Luchian și un singur Brâncuși, din prima epocă. Sarcina Statului ar fi mult ușurată de donațiile colecționarilor, printre cari se numără unii cu adevărate comori artistice. Cine însă s'ar hotări să ofere prețioase daruri unui stat, unic credem pe lume, care ar socoti asemenea gesturi inoportune și care desigur că n'ar găsi ceva mai bun de făcut decât să pue la dispoziție, beciurile și podurile ministerelor. Statul nu poartă de grijă celor câtorva tablouri, pe care de bine de rău le are adunate la Ateneu. Colecția aceasta a avut de suferit călduri dogoritoare, cum a fost focul dela Senat și geruri cumplite dupe cum au fost iernele. Iar acum, la Ateneu, adesea plouă și întotdeauna lumina nu este suficientă. La ce bun am însemna aici toate lipsurile de care suferă Pinacoteca — îmbunătățirile aduse n'au rezolvat decât unele cerințe — când după ce a fost un moment atrasă atenția oficialității, totul pe urmă a intrat în părăsirea de totdeauna! La ce bun am schița un întreg program al atâtor câte mai sunt de făcut, când din motive bugetare de economie, mâine, administrația Pinacotecei nu va avea nici cu ce să măture sălile! La ce bun să ne ocupăm de celelalte condiții de funcționare, când condiția principală, construirea unui palat propriu, e încă în stadiul vorbelor goale ce presară la nevoie un discurs politic! N'aude nimeni, și cu vremea, din pricina împrejurărilor improprii, se va deteriora și ce avem strâns în podul Ateneului.

Arta plastică reprezintă ca nici o altă artă un popor, vorbind limba tuturor neamurilor — a îngriji de tezaurul ei, înseamnă a îngriji de existența noastră spirituală viitoare: cine vreți să se pătrundă de adevărurile acestea?

TACHE SOROCEANU

C R O N I C A M A R U N T A

M. SĂULESCU, poetul volumelor *Departe, Viața* și al piesei mistice *Săptămâna luminată*, a câștigat după moartea-i eroică, un monument la Predeal, ridicat de colegii literari din S. S. R. Târziu act de pietate cu lungă și tristă poveste. Inițiativa a fost a d-lui Corneliu Moldovanu pe când era președinte al scriitorilor. D. Mihail Sadoveanu, care îl înlocuia în aceeași calitate, a desăvârșit obligațiile materiale ale realizării. Cinci ani deatunci bronzul original, ieșit din viziunea lui O. Han, a zăcut în șopronul unei turnătorii. Delapidator și uezertor din armata ungară, pentru a-și continua în urmă viața de aventurier ca spion german în Bucureștii ocupați, Liviu Rebreanu, ajuns prin fraudă președinte la S. S. R. și perpetuat acolo prin solidaritatea în furt din averea acestei societăți a 40 de membri din 160, n'avea niciun interes personal să inaugureze acest monument. Inaugurarea lui însemna redeşchiderea procesului Liviu Rebreanu.

Dacă s'a ajuns totuși la promiscua serbare dela Predeal, lucrul se datorește strădaniilor și sacrificiilor bănești ale sculptorului O. Han, îndreptățit să-și vadă odată minunata operă așezată în destinația ei. Impotriva voinței lui Liviu Rebreanu și mulțumită lui O. Han, Mihail Săulescu are, înfățișat, un monument la Predeal.

Cine e Săulescu? Pentru generația cea mai nouă, desigur, un nume cu totul necunoscut. Cele două cărți de versuri ale lui, intime și deabia suspinate, străbătute de fiorul greu articulat al puterilor misterioase ce învăluie viața, nu se mai găsesc în circulație. O comemorare întreagă a poetului erou ar fi implicat fără îndoială, reeditarea poeziilor lui. Dacă editor nu s'ar fi găsit, sarcina aceasta era obligatorie pentru S. S. R. care, ne închipuim, nu strânge fonduri numai pentru a alimenta cleptomania organică a lui Liviu Rebreanu. În vara ce s'a dus, Franța a ridicat în orașelul natal un monument lui Charles Peguy, inflăcăratul poet al Ioanei D'Arc, mort glorios pe câmpul de luptă. Dar până la acest monument, volume omagiale, scrise colectiv de scriitori în viață au apărut, cărți de evlavoase amintiri și studii de înțelegătoare critică au adâncit cultul lui Peguy; opera sa întreagă a fost reeditată și antologii s'au extras din ea pentru a întreține mereu proaspete între contemporani florile de văpaie ale geniului îngropat în gloria Franței. Iar pe zidul Pantheonului, în Paris, numele scriitorilor căzuți, ce întrec cu mult suta, sunt gravate cu aur. Noi am avut câțiva scumpi confracți căzuți pentru slava României și nici numele nu li-l cunoaștem. S'a amintit la Predeal căpitanul N. Vulovici, dar Constantin Titus Stoika a fost uitat; și niciun rând în presa românească nu s'a scris până azi despre Ion Bârseanu, poetul *Cântecelor și Baladelor*, prozatorul *Povestirilor vânătoarești* și mai ales al originalei cărți *Dor pustiu*, mort la o ambulanță farmaceutică, în războiu. Iar pentru Săulescu ce

ușor ar fi fost să se strângă într'un volum lăsamântul lui literar când se slăvia în bronz jertfa lui de sânge: supremul dar al unui fiu pentru patria lui!

T. ARGHEZI, osândit pentru dezerțiune în slujba inamicului și grațiat din mila noastră a tuturor, a găsit de cuviință să spurce și această jertfă cu care se mândrește scrisul românesc: a participat senin și cinic la serbarea dela Predeal. Cașicum ar fi participat la glorificarea faimosului Bogdan-Pitești! Și i s'a părut că nu e deajuns atât. Intors acasă a crezut necesar să mânjească numele poetului slăvit cu aceste rânduri de îndrăzneală fără pereche:

„Poetul Mihail Săulescu, înfricoșat de „instrucție“ la o cazarmă și refugiat pe front fără să se fi putut sluji de pușcă mai bine decât de bastonul lui civil, a murit fără utilitate pentru patrie, la Predeal“.

„Fostul redactor — cu utilitate, firește! — la „Gazeta Bucureștilor“ a rămas acelaș. Intreaga lui structură sufletească e alcătuită pentru spurcăciuni. Dar rândurile acestea de infam sacrilegiu cu ce inimă le-or fi gustat cei cari și-au inclinat cu pietate gândul în memoria mortului dela Predeal? Sau, poate, confuzia morală ce caracterizează această epocă e atât de adâncă, încât o bestie, făcută scăpată dela abator, își poate îngădui să calce în copite tot ce-a mai rămas glorie sacră în această țară?“

LIVIU REBREANU era cel mai indicat să desăvârșească la Predeal această operă de devastare morală. Surprins de două ori cu ghiara în averea S. S. R., el avea calitatea de a reprezenta pe scriitori la monumentul lui M. Săulescu; posedând un certificat oficial de hoție dela însuș biuroul Teatrului Național, el putea să apară ca educator al poporului; osândit la trei luni închisoare pentru sustragere de bani publici, dezerter și spion german, el era îndreptățit să glorifice jertfa pentru patrie.

Tănărul scriitor, d. Romulus Dianu, a găsit între hârtiile lui Ion Slavici și a publicat în *Curentul* această scrisoare intim revelatoare a patriotismului lui Liviu Rebreanu:

„Iubite Maestre,

Iartă-mă că te deranjez din nou. Mi-ai spus zilele trecute că până în câteva zile, până mâine adică, îmi vei comunica ce-ai aranjat cu privire la intrarea mea în redacția ziarului „Ziua“. Țin foarte mult la aceasta și de aceea te plictisesc necontenit.

Acuma că „Minerva“ și „Seara“ au trecut în posesiunea unui consorțiu german, afacerea ia chiar o

întorsătură urgentă. Ar trebui să știu dacă fac ceva la „Ziua” sau dacă nu, să intervin la „Minerva” sau „Seara”.

De aceea te rog mult: anunță-mă prin câteva rânduri acuma ce ai făcut și dacă n'ai putut face nimic la „Ziua” n'am putea face ceva la „Minerva” sau „Seara”?

Cu cele mai afectuoase salutări.

L. Rebreanu"

Nu știu ce-i va fi aranjat Slavici cu „consorțiul german”, dar sub ocupație, Liviu Rebreanu s'a aranjat, prin comandamentul german, translator la Poștă și redactor la ziarul „Lumina”. Nu-i așa că de-acolo până la înălțimea monumentului dela Predeal nu era decât un pas — peste prăpastie?

NICHIFOR CRAINIC

CENTENARUL LUI MISTRAL a fost sărbătorit în tot sudul Franței începând din primăvară și sfârșind la 15 Septembrie. Fiecare sat și fiecare oraș meridional au ținut să omagieze aparte luminosul geniu poetic al Provenței. Fenomenul acesta neobișnuit a căpătat caracterul mistic și imens al cultului unui erou. Mistral nu e numai un Homer sau un Virgiliu nou al poeziei; Mistral e o formulă de viață. Poemele sale, superbe funcțiuni ale existenței, sunt considerate opera unui profet. Profetul geniului latin și al unității rasei mediteraniene. Deaceia la serbările centenarului au participat toate popoarele neolatine și mai mult decât atât: erudiții mistralieni din toată Europa.

România a fost reprezentată de Nichifor Crainic și Pamfil Șeicaru. Rareori o delegație și-a îndeplinit mai cu strălucire demnitatea ce i s'a încredințat. Dat fiind caracterul pitoresc al serbărilor, costumul nostru național, purtat de doamnele care însoțiau pe delegați, a cucerit admirația tuturor. La toate recepțiile și banchetele, el a fost așezat la locul întâiu de onoare. Toate marile ziare din Midi i-au remarcat distincția imperială (era port de Curtea-de-Arges): *Le Journal* din Paris l-a redat în fotografii. Numărul din *Gândirea* închinat lui Mistral, cu un rezumat francez al articolelor respective, a fost distribuit în sute de exemplare. La Maillane, satul poetului, echipe de studenți francezi au avut amabilitatea să-l ofere publicului. *Action Française* și revista *Latinité* au reprodus cu mari elogii articolele d-lor Ion Dimitrescu și Pamfil Șeicaru.

La muzeul regional din Arles, delegația română a depus cu fast basorelieful de bronz, al lui O. Han, reprezentând profilul lui Mistral și Alecsandri. Cu

acel prilej, Pamfil Șeicaru a ținut o cuvântare pe care presa din Midi a găsit-o „ardentă”. Tot acolo delegația noastră a distribuit două mari lăzi de cărți în franțuzește asupra României. Ziarul *Comedia* a reprodus basorelieful oferit de România.

Nichifor Crainic a vorbit la banchetul din Arles unde era de față și Charles Maurras. Despre cuvântarea sa *Action Française* din 12 Sept. a. c., scrie următoarele:

„D. Nichifor Crainic, directorul revistei românești „Gândirea”... spune cum Mistral a slujit România încoronând pe marele poet român Alecsandri; pentru aceea el aduce astăzi mărturia recunoștinței și omagiu țării sale, „pe aripile dragostei și pe vântul credinței:” dragostea pentru Franța, credința în viitorul și destinul latinității. Trezând la provincialismul lui Mistral, el spune că armonia lumii nu rezidă în uniformitatea lucrurilor, ci în diversitate; adaugă că, dacă e un spirit francez ce se ridică mai presus de toate, e grație acestei diversități provinciale. D. Crainic aduce apoi omagii celui mai eminent discipol al lui Mistral: lui Charles Maurras; el celebrează cugetarea austeră a acestui mare scriitor, discipol și apologist al lui Mistral și cel care a contribuit mai mult pentru a afirma în Franța cultul marelui provençal.

Acest omagiu pentru directorul nostru, din partea unui reprezentant strein atât de eminent, a fost foarte emoționant. D. Crainic și Charles Maurras au fost obiectul unor ovațiuni fără sfârșit”.

Iar *Figaro* din 19 Sept., subliniind printr'un lung și substanțial articol al d-lui André Rousseaux spiritul serbărilor mistraliene, scrie între altele:

„...Delegațiile streine rivalizau în zel și înțelegere generoasă pentru a oferi lui Mistral un omagiu vrednic de dânsul. Italia și Grecia, România și Catalonia trimiseseră pe cei mai eminenti reprezentanți ai elitei lor intelectuale. Discursurile unui Farinelli, unui Marinetti, unui Crainic — să ni se ierte că scăpăm din vedere alte nume ce ar trebui citate aici, — manifestau o înțelegere profundă a lui Mistral și a tot ce cărțile lui aduc în slujba civilizației latine și mediteraniene”.

Fără să ne referim la prea numeroasele elogii ale presei din sudul Franței, am reprodus aici câteva ecouri din cotidienele pariziene asupra felului cum s'a prezentat delegația românească, tocmai fiindcă presa din București a păstrat o compactă și unanimă tăcere. Indiferent de persoane, care pot fi agreabile sau nu, isbânda unei delegații oficiale se răsfrânge asupra țării însăși care a trimis-o.

AL. BADAUȚA

IOAN GEORGESCU

BUGĂCIUNE

GÂNDIREA

SCHLADEK

DOMNITORUL MORUZZI

GÂNDIREA

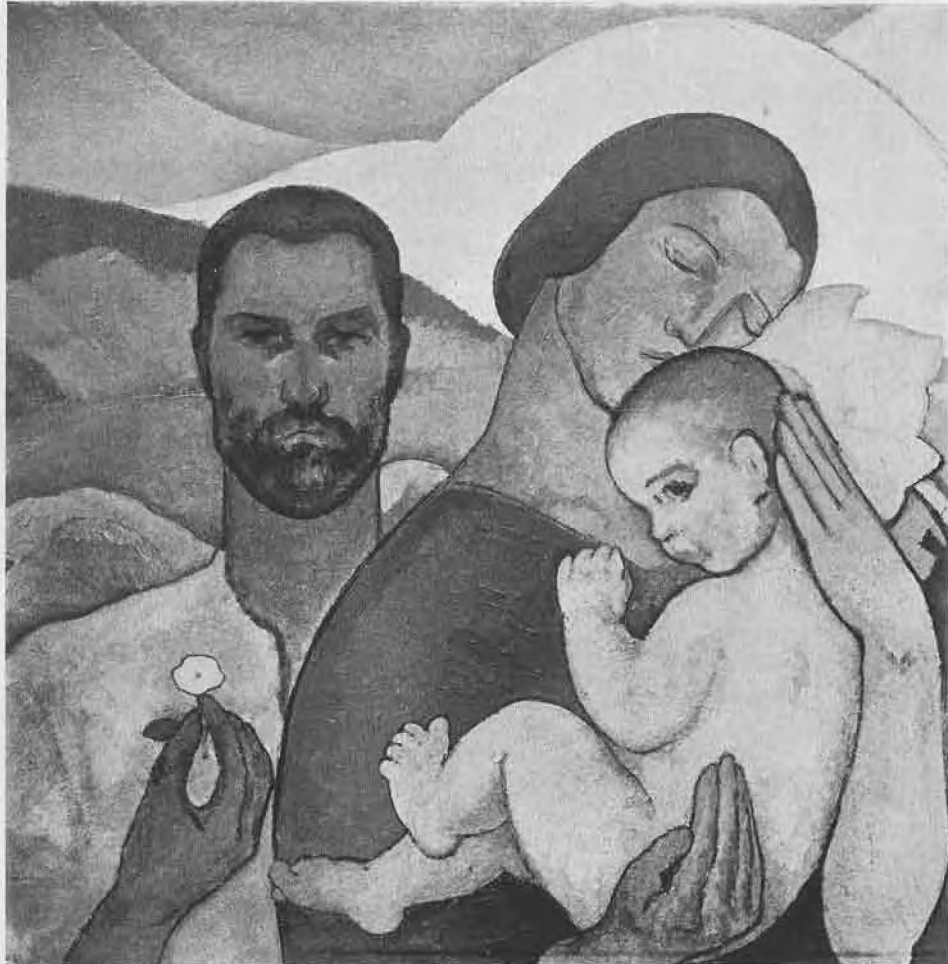
GANDIREA

IOAN GEORGHESCU

SURSA

SABIN POPP

SFANTA FAMILIE

GÂNDIREA